

A FRANCIA FILMEK MINT EGY KORSZAK FŐSZEREPLŐI

Popovics Jánosné Farkas Ilona

Összefoglaló:

A Kádár-korszak kultúrpolitikájáról, az egyetemes filmművészetről már számos könyv, tanulmány született. Jelen tanulmány annyiban jelent újdonságot, hogy a francia filmek felől közelít a témához: az 1956 és 1968 között a hazai mozikban bemutatott francia filmek magyarországi kritikáit foglalja kultúrpolitikai-filmtörténeti keretbe. A politika számára a film nagyon fontos volt, mint a propaganda, a szórakoztatás és a művészet hordozóeszköze. Ebből adódóan kutatásom a filmkritikák mellett a filmcenzúrát, a mozik világát is vizsgálja. Kiindulópontom, hogy a filmek és a róluk írt kritikák történelmi dokumentumok. A tanulmány fő célkitűzése annak vizsgálata, hogy a korszak ideológiája mennyiben tükröződött vissza a mozikban bemutatható filmekben.

Kulcsszavak: filmművészet, cenzúra, filmkritika, realizmus, újhullám

Abstract:

Many books and studies have already been published about the cultural politics of the Kádár-era and the academic cinematography. This study has a different aspect about the topic as it approaches from the perspective of French films: it provides a cultural political and film historical frame for the Hungarian critics about the French films premiered in Hungarian cinemas between 1956 and 1968. Films – for the governing party – were an important platform for propaganda, entertainment, and arts. Therefore, my study covers the topics of cinema experiences and film censorship along with film critics. My starting point is that films and the critics about them are historical documents. The main goal of this study is to examine how much the ideology of the era was reflected in the films that were allowed to be presented at cinemas.

Keywords: cinematography, censorship, film critic, realism, new wave

Bevezetés

*„A filmek a kultúra dokumentumai,
de amit dokumentálnak, az a közönség,
a filmszöveg, a szerző és a kultúra
között fennálló összetett kapcsolat.”¹*

Ha elfogadjuk azt a megállapítást, miszerint a filmek a nemzeti kultúra részét képezik, akkor ne vegyünk tudomást arról a tényről, hogy napjainkban a film erősen industrializálódik, és egyre többen gondolják azt, hogy már nem a kultúra, hanem a show-business része. Van benne igazság, de amit a filmművészet létrehozott a 20. században, az mindig is a nemzeti kultúra szerves része marad. A 20. század a mozival ajándékozta meg az emberiséget, új művészet született, a film, mely hihetetlen gyorsasággal hódította meg a világot. A filmekbe nemzeti sorsok, szellemi vonások írótak bele, így tagadhatatlanul kulturális emlékek maradnak.

Én abból a hipotézisből indulok ki, hogy a filmek szórakoztatóipari termékek, értékes és érdekes kiegészítői, referenciapontjai lehetnek egy adott korszaknak. A filmkritikák pedig történeti forrásokként is felfoghatóak, mert dokumentálják, hogy milyen filmek születtek, milyen témák merültek fel, és azokat milyen megközelítéssel, hatékonysággal dolgozták fel a filmkészítők. Feltételezve, hogy nemcsak a jó, hanem a rossz filmeknek is van szociológiájuk, esztétikájuk.

A film moziként született, amikor kapcsolatba került a közönséggel. A Lumière fivérek filmeztek mindent, ami körülöttük történt, mindenféle rendezés, esztétikum nélkül. Első filmtekercseiket furcsaságnak, szemfényvesztésnek tartották az emberek. Az egy perc alatti valóság-hű némafilmek egy elsötétített teremben ijesztően hatottak a nézőkre.² A színháztulajdonos és színházi rendező Georges Méliès viszont már megrendezte filmjeit: felfedezte, hogy a felvevőgéppel nemcsak a világ valós eseményeit lehet filmre vinni, hanem az elképzelt dolgokat is.

A mozi a kezdetek kezdetén is kettős arculatú volt. Már 1895-ben kétféle filmet forgattak: a mozi mint a valós világ nem megrendezett (Lumière- fivérek), illetve a kitalált, mesterséges, illúziót keltő fantázia-mozi (Georges Méliès). Ez a szembenállás azonban mindig csak látszólagos volt. Az első időkben nem volt alapvető különbség a művészinak és a szórakoztatónak szánt mozi között. A némafilm korszakának (az 1920-as

Knopf, 167. <https://doi.org/10.1525/fq.1985.38.4.04a00240>

² A Lumière testvérek 1895-ben tartott legendás filmbemutatóján az egyik bemutatott rövidfilmben egy vonat szerepel, amint éppen befut egy pályaudvarra (címe: *L'arrivée d'un train à La Ciotat* – Egy vonat érkezése La Ciotat állomásra). Az egy percnél is rövidebb alkotáson látszólag semmi különös nem látható. A szerelvény gyors ütemben érkezik, majd megállása után leszállnak az utasok. Némi sürgés-forrás után vége is szakad a filmnek. A valóságot mindenfajta művészi eljárás nélkül bemutató film körül egy legenda szövődött: állítólag a kamera felé közeledő gőzös látványa olyan hatással volt a nézőkre, hogy sikoltottak és a helyükről felpattanva, rémülten elhagyták a vetítőhelyiséget. Ez a mozifilm kezdete, ez a mozifilm-hatás. Az ember kilépett önmagából, hagyta, hogy magával ragadja az, ami a filmvásznon történik. Az emberek pontosan erre vágytak, hogy a film magával ragadja őket.

évek közepéig) minden filmje nagyon magas művészi színvonalú volt a később gyártott filmek többségéhez képest. A hangosfilm megjelenésével a kép sokat veszített lendületéből és költőiségéből, ezzel egyidejűleg megerősödtek a kereskedelem törvényeinek imperatívuszai. Ez a koncepció – a hollywoodi filmipar – körülbelül huszonöt évig (nagyjából 1930 és 1955 között) uralkodott a filmgyártásban. Franciaország volt az egyetlen, ahol ebben az időszakban több jelentős film is készült. A mozimánia elsősorban Nyugat-Európában teljesedett ki, legfőképp Franciaországban, az ötvenes években. Legfőbb népszerűsítője a *Les Cahiers du cinéma* című magazin volt. A hatvanas évek és a hetvenes évek eleje volt a lázas moziba járás kora. Míg Nyugat-Európa nagy városaiban tolongtak az emberek a jegypénztárak előtt, addig Budapesten sokkal nehezebben lehetett hozzáférni a filmkultúra kincseihez.³

Tanulmányom fő célja az 1956-tól 1968-ig terjedő időszakban, a hazai mozikban vetített francia filmek bemutatása korabeli kritikák alapján. Arra voltam kíváncsi, hogy milyen francia filmekkel próbálták a mozikba csalogatni a magyar publikumot, és milyen vélemények, kritikák jelentek meg egy-egy film kapcsán. Mivel tanulmányom elsősorban történelmi tárgyú, a filmek kritikai megítélése mellett a történelmi-politikai megközelítést nem mellőzhettem. Kutatásom kiterjedt a kádári diktatúra kultúrpolitikájára, azt vizsgálva, hogy ez milyen kulturális-ideológiai kényszert jelentett a filmek életében, milyen tartalmú filmeket vásároltak meg a magyar nézők számára.

Jelen tanulmány terjedelmi okok miatt nem törekszik teljességre. Mivel a filmekben is manifesztálódik a nemzeti identitás, kizárólag a francia filmgyártás darabjai kerültek be a tanulmányba, de nem az összes. Ennek oka, hogy voltak olyan bemutatott filmek is, melyeknek sajtóvisszhangja nagyon csekély volt, illetve egyáltalán nem volt. Így is száz filmről ejtek szót.

Kutatásomat egyértelműen a francia filmekre alapoztam, ebből adódóan a legfontosabb primer forrásaim maguk a művek. Az érintett filmalkotások 1930 és 1968 között készültek, melyek mind műfajukban, mind minőségükben igen változatosak.

Kutatási módszeremet két megközelítés jellemzi. A tanulmány történelmi-kulturális része a vonatkozó magyar nyelvű szakirodalmak feldolgozásán, valamint a témában megjelent tanulmányok másodelemzésén alapszik. Számos könyvet és tanulmányt írtak már a kádári kultúrpolitikáról, filmesztétikáról, filmtörténetről. A teljesség igénye nélkül megemlítendő Bikácsy Gergely, Kovács András Bálint, Nemeskürty István, Kalmár Melinda, Lénárt T. András munkássága. Ehhez kapcsolódik az

³ Sontag, Susan (1999): Volt egyszer egy mozi. (Ford. Takács M. József.) *Látó*, 10. évf. 7. sz. 57–59.

egyres filmek kritikai megközelítése: az online formában is elérhető folyóiratok, filmes szaklapok, napilapok vonatkozó cikkeinek átválogatása, kiválasztása és beépítése a tanulmányba. A feldolgozott újságcikkek megjelenési ideje 1930 és 1972 közé esik. Egyéb internetes forrásokat csak akkor használtam, ha az azokban található információkat más források is alátámasztották, vagy leginkább akkor, ha csak online változatban voltak elérhetőek.

Eszme- és kultúrtörténeti kontextus

1956 után a kultúra és az ideológia viszonya megváltozott. A kultúrpolitika már nem bizonyult annyira „veszélyesnek”, mint a Rákosi-érában. Kádár ugyanis a kultúra szerepét hangsúlyozta az összpolitikai szempontokhoz képest. Ezek szerint a kultúra még mindig a legfontosabb, de már nem az egyetlen eszköze volt az ideológiai befolyásolásnak, és legfőképpen már nem az egyedüli reprezentánsa az ideológiának.⁴ Tömeghatása miatt a film a kultúrpolitika egyik legfontosabb területének számított. Korántsem szükségszerű, hogy a film a politika kiszolgálója és az ideológia szolgálóleánya legyen, a múlt század mégis a film és a politika kölcsönkapcsolatának erős példáit sorakoztatta fel.⁵

A filmek közötti szelekciót Magyarországon sem bízták a piaci viszonyokra, hanem az 1948-ban államosított filmimport- és filmtérjesztő szervek végezték, természetesen állami felügyelet mellett.⁶ A Mokép⁷ vette át a külföldi filmeket, gondoskodott a megfelelő számú kópiáról és a propagandaanyagról. A Mokép elvileg a világ teljes filmgyártásából válogathatott. A kapitalista országokból vásárolt filmeknél ideológiai, kultúrpolitikai irányelvek határozták meg, hogy mely művek vehetők meg, és melyek nem.⁸ A filmátvétel feltételeinek egyik alaptétele volt, hogy biztosítani kell a szocialista filmek dominanciáját. Így a nyugati filmek esetében sokkal inkább lehetett az ideológiai szűrőket működtetni, mint a szocialista filmekkel szemben a minőségeket. A másik alapvető szempont az volt, hogy a kapitalista országokból főleg a művészi-minőségi elvárásoknak megfelelő, úgynevezett „haladó” filmeket vegyék át. Az olyan

⁴ Kalmár Melinda (1998): *Ennivaló és hozomány. A kora kádárizmus ideológiája*. Magvető Kiadó, Budapest. 149.

⁵ Varga Balázs (2004): Fent és lent. Politika és ideológia az ötvenes évek elejének termelési filmjeiben. *Art Limes*, 2. sz. 56–58.

⁶ Takács Róbert (2016): *A nyugati film és közönsége Magyarországon Sztálin halálától Helsinkiig*. Korall Kiadó, Budapest. 2.

⁷ Mozgóképforgalmazási Vállalat (1948–1987).

⁸ Sós B. Péter: *Az állami filmtérjesztés vége. Népszabadság*, 1996. 54. évf. 151. sz. 26.

filmeket, amelyek valamilyen szempontból bírálják a nyugati társadalmi viszonyokat, rávilágítanak a nyugati életforma és jólét árnyoldalaira és rámutatnak a politikai gépezet korrupszájára. Ugyanakkor a desztalinizáció folyamatában teret kaptak a könnyedebb, szórakoztató filmek is. A szórakoztatás 1953 után létjogosultságot nyert: a desztalinizált nyilvánossággal szemben már nem volt elvárás, hogy mindenáron a szocialista embertípus kialakítását mozdítsa elő, csupán azt, hogy tendenciájában legyen építő jellegű. Az 1960-as évek második felében a szórakozás „joga” már explicit is megjelent a párthatározatokban: „*Minden dolgozó emberben jogos igény él könnyebb, humoros, szórakoztató, vidám művek, könyvek, darabok, zeneszámok, filmek, tv-műsorok stb. iránt*” – fogalmazott az MSZMP Kulturális Munkaközösségének 1967-es állásfoglalása.⁹

A francia lírai realizmustól a francia újhullámig

Aligha vitatható, hogy a film kommunikatív erejével, komplexitásával és progresszivitásával a kultúra részét képezi.¹⁰ Európa filmgyártásában mindig előkelő helyet foglaltak el a francia filmek. A francia filmgyártás sokszínű rendezőegyénségekkel dicsekedhet, mint például Jean Renoir, Marcel Carné, René Clair, Claude Autant-Lara, René Clément, Jean-Paul Le Chanois, Jacques Tati, François Truffaut, Jean-Luc Godard. Ők mind a francia filmművészet élvonalába tartoznak, és nem egy filmmel bizonyították, hogy értik a mesterségüket. A filmeket pedig nagyszerű színészgárda vitte sikerre, többek között: Fernandel, Jean Gabin, Jean Marais, Louis de Funès, Gérard Philippe, Brigitte Bardot, Jean-Paul Belmondo, hogy csak néhány nevet említsek, ők a színjátszás művészetének sokoldalúságát, gazdagságát villantották meg szerepeikben.

Az első világháború után a világ országai sorban teremtik meg nemzeti filmiparukat, és a harmincas évek elejétől rendszeresen produkálnak filmeket. Tulajdonképpen ettől az időtől beszélhetünk sajátos francia filmalkotásokról is, vagyis azóta, amióta van mitől jelentősen különbözniük. Ez a sajátos jelleg egy szabályos fejlődés eredményeként alakult ki, a francia társadalmi, gazdasági, civilizációs és kulturális tényezőknek megfelelően.¹¹ A francia film a harmincas években világszerte fogalommá vált. Az igazi művészi élmény, a vászonnról sugárzó költészet szimbólumává. A filmtörténet találóan lírai realizmusnak nevezi ezt a korszakot. Realizmusa az egyszerű emberek iránt érzett rokonszenvből táplálko-

⁹ Takács Róbert: i. m. 3–13.

¹⁰ Marc Zitzmann (2002): A francia filmgyártás: múlt és jövő. *Valóság*, 45. évf. 9. sz. 121.

¹¹ Gergelyi Mihály (1960): A francia film realizmusa. *Filmvilág*, 3. évf. 23. sz. 26.

zott. A filmek hősei kispolgárok, illetve az élet perifériájára csúszott alakok. A lírát pedig az a szemlélet jelzi, mellyel a filmek alkotói közelednek felénk. A lírai realista filmek forgatókönyveit írók, költők jegyzik. „Realista ábrázolásmód és kemény társadalombírálat, ugyanakkor pesszimizmus is jellemezte a korszak legtöbb filmjét, amelyeket már beárnyékolt a közelgő háború fenyegető veszedelme” – írják a korszakról Gregor és Patalas filmtörténészek.¹² A háború (német megszállás) ideje a francia mozi aranykora, pedig szinte alig akad filmtörténeti klasszikus. A francia film most sem tesz mást, mint az elmúlt évtizedben: irodalmi adaptációkat, sikerdarabok filmváltozatait, krimiket, érzelmes és melodramai históriákat gyárt.¹³ A második világháború után a francia film képtelen volt visszanyerni a 30-as években kivívott pozícióját, az erős olasz, amerikai és televíziós konkurencia miatt súlyos válságba jutott.¹⁴ Majd jött egy 180 fokos fordulat a filmtörténelemben. Az ötvenes évek közepén szerveződött, majd az évtized végén tört be szenvedélyesen, nagy erővel a francia újhullám. A meghatározó filmes mozgalom rendezői sajátos, egyéni látásmóddal készítették merész filmjeiket: saját forgatókönyv, saját dialógusok. Az újhullám megszabadította a mozit a merev esztétikai formáktól, és a szerző-rendezőt állította középpontba. Filmet rendezni ettől fogva nem szakmai tudás, hanem művészi elhivatottság dolga.¹⁵ Az újhullám rendezői főként abban különböztek a harmincas évek nagy generációjának rendezőitől, hogy nem járták végig a szakma számlétraját, nem volt gyártási tapasztalatuk. Ők cikkekben, támadó röpiratokban fogalmazták meg esztétikai nézeteiket.¹⁶ A francia újhullám volt az első olyan iskola, amely az elmúlt korok filmes kifejezésmódjait olyan hagyományként szemlélte, amelyből szabadon meríthet ötleteket, megoldásokat, utalhat rájuk, idézheti vagy utánozhatja őket. A francia újhullám a filmet nem a szabályok dimenziójában fogta fel, hanem szabad kifejezési eszköznek és folytatható kulturális tradíciónak tekintette. Az a felfogás, hogy a filmművészet a humanista kultúra teljes jogú része, a filmtörténetet a művészeti hagyomány rangjára emelte.¹⁷ Az újhullám életmódforradalma áthangszerelte a franciákat. Párizs forradalmi lángjait a „pa-

¹² Karcsai Kulcsár István (1987): Louis Jouvet, a filmszínész. *Filmvilág*, 28. évf. 11. sz. 46.

¹³ Urbán Mária (2006): A francia film világhatalom. 2. rész. A klasszikus francia film – a második 35 év. *Filmtett*. <https://www.filmtett.ro/cikk/2568/a-francia-film-vilaghatalom-a-klasszikus-francia-film-a-masodik-35-ev>.

¹⁴ A papa mozija. *Magyar Ifjúság*. 1964. március 7. 8. évf. 10. sz. 7.

¹⁵ Ádám Péter: A Mozi az úr. https://www.filmvilag.hu/xereses_aktcikk_c.php?&cikk_id=9804&gyors_szo=%7Cfrancia%7Chull%E1m%7C+francia+%FAj+hull%E1m&start=0.- (letöltés dátuma: 2021. július 14.).

¹⁶ Urbán Mária (2006): i. m.

¹⁷ Kovács András Bálint (1992): *Metropolis, Párizs*. Képzőművészeti Kiadó, Budapest. 7–8.

*pa mozijának*¹⁸ izzó celluloidja lobbantotta fel. Ha 1789-et a filozófusok találták fel, a kis francia forradalmat, '68 májusát a filmesek, és ők is vesztették el, mert politikára cserélték a művészetet.¹⁹ A francia újhullám tehát nem tartott sokáig, 1968-ban, az „annus mirabilis”²⁰ évében, a párizsi diáklázadások leverése után le is hanyatlott. „Nagy lánggal, igen gyorsan égett a nouvelle vague [...] ám hatása megkerülhetetlen. Azóta is mindenki Godard-éktól tanul, akár követi, akár megtagadja őket: még Spielbergék, Lucasék, Coppoláék is az új hullám ígézetében építették fel az újabb hollywoodi álomgyárat.”²¹

Mozi–szórakozás

A film újszerűsége abban rejlett, hogy olyan érzéseket, gondolatokat fejezett ki a képek, a zene, a párbeszéd segítségével, melyekre semmilyen más médium, művészeti ág vagy nyelv nem volt képes.²² Magyarországon az államosítás után hatalmas ütemben létesítettek mozikat az egész országban, még a legapróbb településeken is. Mindenben közrejátszott természetesen az is, hogy főleg falun a mozin kívül nem nagyon volt más szórakozási lehetőség.²³ Az emberek szerettek moziba járni, ami nem volt ugyanaz, mint filmet nézni. A moziknak külön világuk, hangulatuk, egyéniségük volt. A budapesti írók, művészek kezdetektől fogva rendszeresen jártak moziba. Nem véletlen, hogy a mozi szót is egy író találta fel, Heltai Jenő.²⁴

A mozik igyekeztek a közönség számára minél szélesebb skálán elérhetővé tenni a különböző filmtípusokat. A francia filmművészet kortárs és filmtörténeti alkotásait egyidejűleg tűzték műsorra. Tematikájukat tekintve a francia filmek meglehetősen széles területet öleltek át. Nemcsak témaválasztásukban, hanem rendezői megoldásaikban, színészi előadásmódjukban is változatosak voltak.

A korszak reprezentatív műfaja, a vígjáték a közönség körében rend-

¹⁸ Papa mozija: a tradicionális mozi.

¹⁹ Pentelényi László – Zentay Nóra Fanni (szerk.): (2012): *Jean-Luc Godard dicsérete, avagy a filmművészet önfelszámolása*. Francia Új Hullám Kiadó, Budapest. 10.

²⁰ A. m. 'csoda éve, csodálatos év, kritikus év'.

²¹ Báron György: Filmtörténet tizennégy részben. XII. A francia új hullám. <https://www.filmtett.ro/cikk/1411/filmtortenet-a-francia-uj-hullam> (letöltés dátuma: 2021. 07. 14.).

²² Lénárt T. András (2014): Hatalom és film. Bevezetés a diktatórikus és demokratikus filmpolitikák történetébe. *Aetas*, 29. évf. 2. sz. 87.

²³ Varga Balázs (2004): Fent és lent. Politika és ideológia az ötvenes évek elejének termelési filmjeiben. *Art Limes*, 2. sz. 57.

²⁴ Nemeskürty István (1979): Tünt idők mozijai. Budapest. 17. évf. 10. sz. 20.

kívül népszerű volt, mert nem igényelt műértést, egyedüli célja a könnyed szórakoztatás volt. Francia vígjátékok egész sorát vetítették a hazai mozikban, több-kevesebb sikerrel, vegyes fogadtatással. Preferált filmek közé tartoztak a filmdrámák is, melyben hétköznapi emberek a főszereplők, a legkülönfélébb problémáikkal és azok megoldásának nehézségeivel, mint például szerelem, bűnözés, alkoholizmus. Különösen nagy hatással bírtak a háborús filmdrámák. A második világháború ábrázolása főleg morális kérdés volt a franciák számára, ezért a német megszállás, az ellenállás, a fasizmus világa megkerülhetetlen és visszatérő témák voltak a francia filmekben. Ezek a filmek a hétköznapokat mutatták be: hogyan dűlta fel a háború a normális életet, a béke idilljét, a társadalmi együttélés szabályait és a lelkeket.

A háborús témák mellett több évtizeddel korábban alkotó szerzők művei is filmvászonra kerültek. Az irodalmi örökség vászonra vitele szinte a kezdetektől nagy népszerűségnek örvendett az alkotók körében, így a francia film is kitermelte komoly irodalmi adaptációk dömpingjét. Gorkij, Dosztojevszkij, Maupassant, Zola, Voltaire és Diderot műveinek feldolgozását viszont sok kritika és támadás érte, mert az esetek többségében az alkotóknak nem sikerült pontosan leképezni az adott irodalmi művet, mindezek ellenére mégsem jelentéktelenek alkotások ezek a francia filmgyártás szemszögéből.

A mozik műsorából nem hiányozhatott a krimi sem, amely szintén a szórakoztatás egyik formája volt. A műfaj iránti érdeklődés témájával, borzongató hatásával, titokzatosságával, logikájával magyarázható.

A mozikban bemutatásra került dokumentumfilmek is nagyszerű, látványos, hasznos tanulságokkal járó filmalkotások. Míg például a vígjátékok kitalált történeten alapulnak, addig a dokumentumfilmek valóságos eseményeken. Gazdag információforrások: különböző témák széles skáláját ölelték fel. Történelmi, természeti, útifilmek egyaránt szerepeltek a mozik repertoárjában.

Filmkritikák

A filmek egy korhangulat kifejezői is lehetnek, a kritikák pedig a filmek tolmácsolói. A hazai sajtóban tekintélyes mennyiségben és terjedelemben jelentek meg értékelő-elemző kritikák a bemutatott filmek mondanivalójáról, minőségéről. A kritikák sokkal érthetőbbé, átélhetőbbé tették a filmeket az olvasók számára. Jellemzően a kritikák a filmek befogadását segítik, egyfajta közvetítő kapcsok a nézők és a filmek között.

A kritikákkal természetesen nem kötelező egyet érteni, hiszen olykor a kritikusok sem értenek egyet egymással. Minden kritikusnak van egy sajátos stílusa, hangvétele, és ez természetszerű különbségeket eredmé-

nyez. A kritika alapvető feladata a megítélés, az értékmeghatározás. Egy film megítélése több síkon valósulhat meg: globális, vagyis a film egészére vonatkozó értékítélet; illetve a film egyes részleteinek egy-egy aspektusból történő megítélése.²⁵

A filmkritikusok figyelemmel kísérik a filmművészet alkotásait, szinte valamennyi filmrendező egész munkásságát. A filmkritika valahol a filmtörténettel érintkezik; éppúgy nyersanyaga, dokumentuma egy kor filmtörténetének, mint maguk a filmek; valósággal előmunkálatai egy leendő filmtörténetnek. A filmkritikus akarva-akaratlanul objektíve filmtörténetet is ír. A filmkritikák a filmtörténet szinte nélkülözhetetlen forrásává válnak. A kritikai munka éppúgy alkotás, mint a film. Amikor a kritikus bírálatot ír, a filmben ábrázolt jelenségeket, a jellemeket, a situációkat, környezetrajzot, hangulatot az objektív valósághoz hasonlítja, és a tudomány eszközeivel azt vizsgálja, mennyiben és hogyan sikerült a rendezőnek a valóság tükrözése. Viszont ha a kritikus szubjektív szempontok miatt eltér a tudományos vizsgálódástól, figyelmen kívül hagyja az esztétika törvényeit, meghamisítja a valóságot. Az ilyen kritikai gyakorlat aláássa a kritika tekintélyét és hitelét. Tehát súlyos a kritikus felelőssége, hiszen tízezrek olvassák, merítenek belőle új gondolatokat. Filmtörténeti kutatások is bizonyítják, hogy sokszor egy időszak esztétikai, művészeti problémáit mélyebben érintik az adott korszak kritikái, mint maguk az alkotások.²⁶

A francia filmeket a kritika sokszor „lehúzta”, vagy épp ellenkezőleg elismeréssel írt egy adott filmről. A francia filmek többsége kiváló, karakteres alkotás. Francia filmek egész sora aratott sikert az egész világon, ugyanakkor vannak olyan filmek is, melyek messze nem hibátlanok. Nincs olyan ország, amely ne hozna létre gyenge alkotásokat, és ez alól Franciaország sem kivétel.

A francia filmek korabeli megítélése olyan változatos képet mutat, hogy érdemes elolvasni a filmekről alkotott véleményeket. Most a filmkritikák helyettesítik a mozit, a filmeket nem nézzük, hanem olvassuk.

²⁵ Nagy Márta (1982): A filmkritika szakszerűsége. *Filmkultúra*, 23. évf. 2. sz. 9–10.

²⁶ Berkesi András (1961): A filmkritikusok felelőssége. *Filmvilág*, november 15. 4. évf. 22. sz. 19–20.

Filmek a múltból

A harmincas évek realista filmjei

A harmincas évek legjobb alkotásait realista rendezők készítették. René Clair²⁷ 1930-ban készült első hangosfilmjét (*Párizsi háztetők alatt*²⁸) az egyik legjelentősebb filmalkotásként tartják számon. „Francia – és ezt nemcsak arról lehet megismerni, hogy a filmen franciául beszélnek és a keret Párizst ábrázolja. Ezt a filmet így csak franciák csinálhatták és csak franciák játszhatták el. Annyi ötlet, charme, finomság van összezsúfolva a különben egyáltalán nem igényes meséjű filmben, hogy tényleg a mozi gourmandjainak pikáns csemegéje.”²⁹ „A szereplők egytől-egyig kitűnőek, de talán még elsőbbrangúak a filmet készítő rendezők, fényképezők, díszlettervezők és a zeneszerző. A bemutatott film javára írják azt is, hogy a dialógusokkal takarékoskodtak. Csak a legfontosabb momentumokban beszélnek a színészek és így a feliratok olvasása sem fárasztja a közönséget.”³⁰ Hasonlóan kiváló alkotás Clair 1932-es filmje, a *Csókszüret*,³¹ bár nem érte el a *Párizsi háztetők alatt* színvonalát. „Színes, eleven, francia szellemességgel és humorral teletelt jelenetek váltakoznak és a szereplők könnyeiken keresztül is nevetnek.”³²

Jean Renoir³³ volt a harmincas évek legkiforrottabb rendezője. Gorkij *Éjjeli menedékhely* című drámájából készült filmjének címét (*Les bas-fonds*³⁴) talán úgy lehetne lefordítani, hogy *Kivetettek*, a társadalom nyomorultjai. Az 1936-ban készült film korabeli fogadtatása vegyes volt: „Az *Éjjeli menedékhely* megint bebizonyította egyszer, hogy remekművet más kifejezőeszközre átültetni nem lehet és megmutatta azt is, hogy ami az egyik műfajban remekmű, abból nem lehet más műfajban tökéletest alkotni.”³⁵ A másik vélemény szerint: „Gorkij Maxim világhíres regényének pompásan sikerült filmváltozata. Igazi francia film: kifogástalan rendezés, igazán művészi játék, minden ízében tökéletes.”³⁶

Renoir pacifista szellemű műve, *A nagy ábránd*³⁷ az első világháborúból való kiábrándulás története. A francia filmművészet klasszikus

²⁷ René Clair (1896–1981) francia filmrendező.

²⁸ *Sous les toits de Paris*, 1930, francia romantikus dráma, rendezte René Clair.

²⁹ Film. *Esti Kurír*, 1930. november 4., 8. évf. 251. sz. 8.

³⁰ Bemutató a Forumban. *Budapesti Hírlap*, 1930. november 1. 50. évf. 250. sz. 24.

³¹ *Quatorze Juillet*, 1932, francia melodráma, rendezte René Clair.

³² Új filmek. *Nemzeti Ujság*, 1933. március 9. 15. évf. 56. sz. 9.

³³ Jean Renoir (1894–1979) francia filmszínész és rendező.

³⁴ *Les bas-fonds*, 1936, francia filmdráma, rendezte Jean Renoir.

³⁵ Szabó Zoltán: Film. Irodalmi filmek. A francia Gorkij. *Napkelet*, 1937. június 1. 15. évf. 6. sz. 409.

³⁶ *Kecskeméti Ellenőr*, 1938. július 20. 2. évf. 161. sz. 3.

³⁷ *La grande illusion*, 1937, francia háborús filmdráma, rendezte Jean Renoir.

darabja, minden idők egyik leghíresebb és legsikeresebb francia filmje. „*Nem azt mutatja, ami történt, hanem ami történhetett volna, vagy történhetne. Nem a háború aktív részét mutatja, az ölést, a rémületet és borzalmat, de nem is szenvedő magábaroskadását [sic!] a fogságban sínylődőknek: Jean Renoir hősei fogságukban is egész férfiak, egész – emberek. [...] Jean Gabin emberi tartalmat visz szerepébe: az ember megbecsülése az ellenségben.*”³⁸ Renoir ugyancsak nagy formátumú alkotása a Zola azonos című regénye nyomán megfilmesített *Állat az emberben*.³⁹ A film több szempontból is eltér az adaptált szövegtől, ettől függetlenül sikert aratott a kritikusok körében. „*A rendezés finom, minden jelenet a szereplő pillanatnyi lelkivilágához hasonul. A játék annyira tökéletes, lebilincselő, érdekfeszítő, hogy az egész darabot szinte átéli az, aki a francia nyelvű párbeszédet érti.*”⁴⁰ „*Izgalmas, megrendítő, az emberi szenvedélyeket kegyetlen nyersséggel feltáró film, amelynek nem egy jelenete valósággal hátborzongató. Aki szereti az »élvezetet«, annak ajánljuk ezt a francia filmet.*”⁴¹ „*Tökéletesebb filmalkotást nehéz elképzelni.*”⁴²

Marcel Carné⁴³ rendező is a realizmus jegyében alkotott korszakos műveket. Az 1938-ban forgatott emlékezetes filmje, a *Külvárosi szálloda*⁴⁴ tragikus színezetű társadalomrajz. „*Párizs északi külvárosa, a csatornák partja, a kis szállodák világa elevenedik meg a filmben, minden szomorúságával, reménytelenségével és mindezen mégis átsugárzó bizakodó költészetével.*”⁴⁵ Carné *Ködös utak*⁴⁶ című filmje is nagy sikert aratott, számos díjat nyert. „*Ami kiemeli ezt az alkotást a hasonló produciók sorából, az művészi eszközeinek különleges finomsága, a csillogó, irodalmi dialógusoktól kezdve a képekben való gondolkodás, a hangulatteremtő muzsika és a végtelenül leegyszerűsített színészi játék.*”⁴⁷ „*Hogy miről szól, szinte nehéz lenne elmondani. Életeket mutat be, embereket, akik, ha típust is képviselnek, annyira egyéniek, hogy mint egyéniségek unikumok a világban.*”⁴⁸

³⁸ Soós László: Férfierények filmje. Irwing Berlin. *Napkelet*, 1939. február 1. 17. évf. 2. sz. 179–180.

³⁹ *La bête humaine*, 1938, francia filmdráma, rendezte Jean Renoir.

⁴⁰ Filmbemutató a brassói Capitol-mozgóban. Brassói Lapok, 1939. augusztus 4. 45. évf. 176. sz. 6.

⁴¹ Filmvilág. *Kecskeméti Közlöny*, 1941. január 9. 23. évf. 6. sz. 4.

⁴² Mozihíradó. *Budapest Hírlap*, 1939. január 22. 59. évf. 18. sz. 14.

⁴³ Marcel Carné (1906–1996) francia filmrendező, forgatókönyvíró, a francia filmtörténetben az úgynevezett „költői realizmus” legismertebb rendezőegyénisége.

⁴⁴ *Hôtel du Nord*, 1938, francia filmdráma, rendezte Marcel Carné.

⁴⁵ Száz éve született: Louis Jouvet, a filmszínész. *Filmkultúra*, 1987. november 1. 28. évf. 11. sz. 52.

⁴⁶ *Le quai des brumes*, 1938, francia filmdráma, rendezte Marcel Carné.

⁴⁷ A Művész Mozi műsorából. *Vas Népe*, 1966. július 22. 11. évf. 172. sz. 5.

⁴⁸ Film. *Élet*, 1939. január 29. 30. évf. 5. sz. 217–218.

Az emberek ábrázolása nagy hangsúllyal szerepel Yves Mirande⁴⁹ és Georges Lacombe⁵⁰ közös munkájában, a *Café de Paris*-ban⁵¹ is. A Café de Paris az elegáns világ találkozóhelye, ahol a film mozgalmas cselekménye játszódik. „*Felzárkózott film, éppen ezért jó, pontos és hű, mert a társadalom, amelyet ábrázol, felzárkózott. A Café de Paris könnyelmű és csak külsőségeiben igaz életet ábrázol.*”⁵² Ugyanez a rendezőpáros készítette az *Egy párizsi ház*⁵³ című filmet, mely nem egy átlagos bűnügyi film. „...*a film első méterében ugyanis gyilkosság történik, még sincs a filmnek további egy métere sem, amely ne csalna ki józű, tele szívből jövő nevetést a nézőből.*”⁵⁴ Nem kevésbé értékes és érdekes alkotás Christian-Jaque⁵⁵ sötét drámája, a *Fiúk az intézetben*.⁵⁶ „*Nem is szólva a film meséjéről, amelyről majdnem a végéig azt hisszük, hogy afféle erkölcsi história lesz belőle [...]. Csak az utolsó percben derül ki, hogy naiv bűnügyi film az egész.*”⁵⁷

A negyvenes évek bűnügyi filmjei

A bűnügyi filmek közül bemutatásra került a Bernard Deschamps⁵⁸ rendezte *Asszony az örvényben*,⁵⁹ mely egy nyomozás izgalmas története. „*Hogy ki az asszony, aki örvénybe kerül és miféle örvény, amiben vergődik, azt nem szabad, nem illik elárulni. Az ennek a filmnek mindennél nagyobb érdekessége.*”⁶⁰ Félig-meddig bűnügyi film a Georges Simenon *Besurra-nók* című műve alapján készült nagyszerű film is, melyet Henri Decoin⁶¹ rendezett, és az *Éjjeli vendég*⁶² címet kapta. „*Műfajmeghatározása: bűnügyi film, de mégis más, amit ebben a műfajcsoportban megszoktunk.*”⁶³ „*A film nem marad mögötte a regénynek.*”⁶⁴

⁴⁹ Yves Mirande (1876–1957) francia rendező, forgatókönyvíró, színész és producer.

⁵⁰ Georges Lacombe (1902–1990) francia filmrendező.

⁵¹ *Café de Paris*, 1938, francia krimi, rendezte Yves Mirande.

⁵² Szemle. Film. *Napkelet*, 1939. szeptember 1. 17. évf. 9. sz. 285.

⁵³ *Derrière la façade*, 1939, francia krimi, rendezte Georges Lacombe és Yves Mirande.

⁵⁴ Egy párizsi ház. *Színházi Magazin*, 1939. szeptember 30. 2. évf. 40. sz. 22.

⁵⁵ Christian-Jaque (1904–1994) francia filmrendező, forgatókönyvíró.

⁵⁶ *Disparus de St. Agil*, 1938, francia filmdráma, rendezte Christian-Jaque.

⁵⁷ *Kossuth Népe*, 1945. június 16. 1. évf. 39. sz. 4.

⁵⁸ Bernard Deschamps (1892–1966) francia színész, filmrendező, forgatókönyvíró.

⁵⁹ *Tempête*, 1940, francia krimi, rendezte Bernard Deschamps.

⁶⁰ Az ezerarcu Stroheim. *8 Órai Ujság*, 1940. szeptember 19. 26. évf. 211. sz. 4.

⁶¹ Henri Decoin (1890–1969) francia filmrendező, forgatókönyvíró.

⁶² *Les inconnus dans la maison*, 1942, francia filmdráma, rendezte Henri Decoin.

⁶³ Művészet-irodalom. Mérlegféle az óévről. *Szabadság*, 1946. január 1. 2. évf. 1. sz. 6.

⁶⁴ Két film. *Magyar Nemzet*, 1946. január 5. 2. évf. 4. sz. 2.

A negyvenes évek háborús filmjei

Mély fájdalom cseng ki az *Üldözöttek*⁶⁵ című filmből. Edmond T. Gréville⁶⁶ rendezte 1940-ben. „*A címe: »Üldözöttek«, bár inkább illene rá a Háború nyitánya vagy más hasonló jelentésű cím. Mert miről van szó ebben a filmben? Arról, hogy hogyan készül a háború: nem ugyan a hadianyaggyárakban vagy a diplomaták tárgyalótermeiben, hanem az emberi idegekben.*”⁶⁷ Az ellenállás időszakát eleveníti meg a *Lehull az álarc*⁶⁸ című film, melyet rendezője, Raymond Bernard⁶⁹ a kor egyik kiemelkedő színészevel, Michel Simonnal⁷⁰ forgatott. „*Irodalmi eszközökkel ábrázolja az iszonyatot. Finom képhatások, mesteri rendezés, kiváló színészek és a drámai hatások mesteri fokozása!*”⁷¹ Az ellenállás egyik legmegragadóbb alkotása, szinte dokumentumjellegű René Clément⁷² *Harc a sínekért*⁷³ című filmje. „*A filmben színészek játszanak, de ezt – s ez a film egyik nagy érdeme – nem venni észre.*”⁷⁴ „*Rombolás és halál, ez a háború igazi képe, ugyanakkor a győzelemhez, a békéhez vezető út is. Furcsa paradoxon. Az ember elpusztítja azt, amit teremtett, s a megsemmisülésével fizet érte.*”⁷⁵

A negyvenes évek filmdrámái

A háború alatt készült, de a szeretetről szól Jean Stelli⁷⁶ *Kék fátyol*⁷⁷ című filmje. A film szokatlan, de a legszokatlanabb az a világ, melyet bemutat. „*A gyermekek gondozóinak közismert fejdíszje a kék fátyol, a gyermek-szeretet, az önfeláldozó jóság jelképe. Az apátlan-anyátlanok s az elhanyagoltak, a »rá nem érő« szülők kicsikéinek anyahelyetteseiről szól »A kék fátyol« meséje...*”⁷⁸ Romantikus színezetű az *Örök visszatérés*.⁷⁹ Trisztán és Izol-

⁶⁵ *Menaces*, 1940, francia játékfilm, rendezte Edmond T. Gréville.

⁶⁶ Edmond T. Gréville (1906–1966) francia filmrendező, forgatókönyvíró.

⁶⁷ Színház. *Világosság*, 1945. december 1. 1. évf. 126. sz. 4.

⁶⁸ *Un ami viendra ce soir*, 1946, francia háborús film, rendezte Raymond Bernard.

⁶⁹ Raymond Bernard (1891–1977) francia színész, filmrendező, forgatókönyvíró.

⁷⁰ Michel Simon (1895–1975) svájci származású francia színész.

⁷¹ *A Reggel*, 1946. december 2. 19. évf. 18. sz. 6.

⁷² René Clément (1913–1996) francia filmrendező, forgatókönyvíró.

⁷³ *Bataille du rail*, 1946, háborús filmdráma, rendezte René Clément.

⁷⁴ Hevesi Endre: Az Ú. M. tudósítói jelentik a pesti mozikból... *Új Magyarország*, 1947. november 1. 3. évf. 44. sz. 12.

⁷⁵ Nemes Károly (2005): Száztíz éve „érkezett a vonat”. *Valóság*, május 1. 48. évf. 5. sz. 102.

⁷⁶ Jean Stelli (1894–1975) francia forgatókönyvíró, filmrendező.

⁷⁷ *Le voile bleu*, 1942, francia filmdráma, rendezte Jean Stelli.

⁷⁸ *A Reggel* filmje. *A Reggel*, 1947. április 21. 20. évf. 16. sz. 6.

⁷⁹ *L'éternel retour*, 1943, francia romantikus dráma, rendezte Jean Delannoy.

da történetből Jean Delannoy⁸⁰ készített filmet, melyben Jean Marais⁸¹ megkapta első főszerepét. „Szabad-e feltámasztani Trisztán és Izolda történetét...? [...] *A film azt mutatja, hogy szabad ezt tenni, bár nem nagyon lehet. [...] Mindenből következik, hogy a film, sajnos, nagy művészi erővel sem tud több lenni, mint irodalmi reminiscencia és a nézőt minduntalan felébrésztli együttérzéséből a film időtlensége, komoly arccal vállalt anakronisztikus hangulata. [...] A rendező vezetése mellett a színészek vállalkoznak persze a lehetetlenre is. Madeleine Sologne és Jean Marais egybehangoltan játsszák az ígéret hatalmában vergődő szerelmek szerepét.*”⁸² A Marcel Carné által készített *Szerelmek városa*⁸³ viszont gondolatgazdag, monumentális alkotás. „*Nem ok nélkül előzte meg ezt a filmet a híre. A művészet tömény kivonata a film. A francia tudás, fölény és mélység ragyog minden kockájából. Arletty szépsége és hódító művészete, Louis Barrault öntudatos, mély átélésszerű játéka pedig a legnagyobb szenzációk egyike.*”⁸⁴ „*Ez a film a francia szellemnek egészen magasrendű megnyilvánulása. A történet maga túlságosan romantikus, de a részletek mindenért kárpótolnak. [...] A történet maga zsúfolt és izgalmas, nem is fontos a részletek áhítatos szépsége mellett. Irodalmi és moziínyenceknek való film.*”⁸⁵ A *Francia lány*⁸⁶ egy történelmi téma monumentális feldolgozása, Guy de Maupassant egyik novellájának megfilmesítése. „*Szívet szorító és tanulságos, megkapó és humánus sugárzó ez a Maupassant-történet, amely a nagy francia összeomlás, 1871 emlékezetét idézi.*”⁸⁷ „*A film csupa mozgás, lendület, feszültség. A főszerepet alakító Micheline Presle lelkes játékában a francia nép szabadságszeretetének lángja lobog.*”⁸⁸ Fájdalmasan érzelmes *A test ördöge*⁸⁹ című film, mely Claude Autant-Lara⁹⁰ egyik legnagyobb mesterműve. A film nemcsak rendezőjének hozott nagy sikert, ez a film indította el Gérard Philipe-et⁹¹ a világhír felé. „*Az első világháború éveiben játszódik le a történet, egy kamasz diákrú s egy fiatal asszony között, akinek a férje a fronton van... A történet különlegessége olyan egyéni problémát sejtet, amit a művészet közüggé emelhet. [...] A*

⁸⁰ Jean Delannoy (1908–2008) francia filmrendező, forgatókönyvíró.

⁸¹ Jean Marais (1913–1998) francia színész, filmrendező, író, festő.

⁸² Ujvári Imre: Filmkrónika, *Magyar Nemzet*, 1957. október 10. 13. évf. 28. sz. 7.

⁸³ *Les enfants du Paradis*, 1945, francia romantikus dráma, rendezte Marcel Carné.

⁸⁴ Mozinapló. *Fővárosi Napló*, 1947. március 8. 2. évf. 10. sz. 2.

⁸⁵ Boldizsár Iván: Még egyszer: *Les Enfants du Paradis*. *Új Magyarország*, 1947. március 8. 3. évf. 10. sz. 2.

⁸⁶ *Boule de suif*, 1945, francia filmdráma, rendezte Christian-Jaque.

⁸⁷ A Reggel filmje. *A Reggel*, 1947. május 5. 20. évf. 18. sz. 6.

⁸⁸ *Népszava*, 1947. május 3. 75. évf. 99. sz. 4.

⁸⁹ *Le diable au corps*, 1946, francia romantikus dráma, rendezte Claude Autant-Lara.

⁹⁰ Claude Autant-Lara (1901–2000) francia filmrendező, forgatókönyvíró, jelmeztervező, színész.

⁹¹ Gérard Philipe (1922–1959) francia színész.

*kamaszfiút Gerard Philippe nagyon jól hozza elének. Ábrázolásának – a kitűnő rendező irányításában – egyetlen nem-helyénvaló eleme sincs. [...] Nem rokonszenves ez a viszony, amelyet a film ábrázol, de kietlenül és kegyetlenül szinte valóság.*⁹² „De a művészi megoldások finomsága, az elmélyült lélekrajz, a példás rendezés, a felvételek szépsége, a hangulatos zene, s utoljára, de nem utolsósorban a mesteri játék a francia filmgyártás legszínvonalasabb alkotásai közé sorolják a filmet.”⁹³

A negyvenes évek vígjátékai

Jacques Becker⁹⁴ *Párizs és tavasz*⁹⁵ című romantikus, de társadalmi problémákat feszegető filmje a háború utáni Párizsban játszódik. „Végtelem gyengédség és lírai szeretet jelenik meg ebben a semmitmondónak ható történetben, ahol egy fiatal házaspár szerelmének, civódásának ábrázolása kap helyet.”⁹⁶ A második világháború idején forgatott vígjáték, a *Pipo 7 éjszaka*⁹⁷ Marc Allegret⁹⁸ alkotása. A történet főszereplője egy édes kiskutya. „Nem egyszerű állattörténetről van szó. Bár a film főszereplője a szép spániel, Pipo, mégis a lényeg, hogyan látja gazdáit egy kutya, kutyaszemmel.”⁹⁹

Az ötvenes évek vígjátékai

Az ötvenes években több olyan francia vígjáték is készült, melyekben a korszak legkiválóbb színészei játszottak. Ilyen film az 1951-es *Alvajáró Bonifác*,¹⁰⁰ melynek címszereplője az egyik legnagyobb francia színészegyéniség, Fernandel,¹⁰¹ mégsem fogadta egyöntetű elismerés a filmet. „Nevetni valóban lehet az értelmetlenségek halmazán, de az bizonyos, hogy egy ilyen filmnek még csak halvány köze sincs a való élethez.”¹⁰² Fernandel

⁹² Soós László: Három francia film, *Diárium*, 1948. október 4. sz. 108–109.

⁹³ Film. *Esti Hírlap*, 1957. november 22. 2. évf. 274.

⁹⁴ Jacques Becker (1906–1960) francia filmrendező, forgatókönyvíró, színész.

⁹⁵ *Antoine et Antoinette*, 1947, francia vígjáték, rendezte Jacques Becker.

⁹⁶ Molnár Gál Péter (1965): Jacques Becker kis világa. *Filmvilág*, szeptember 1. 8. évf. 17. sz. 20.

⁹⁷ *Parade en 7 nuits*, 1941, francia vígjáték, rendezte Marc Allegret.

⁹⁸ Marc Allegret (1900–1973) francia forgatókönyvíró és filmrendező.

⁹⁹ Napló – Új filmek a mozik műsorán. *Hajdú-Bihari Napló*, 1957. június 26. 2. évf. 147. sz. 6.

¹⁰⁰ *Boniface somnambule*, 1951, francia vígjáték, rendezte Maurice Labro.

¹⁰¹ Fernandel (teljes neve Fernand Joseph Desire Contandin) (1903–1971) francia színész, komikus, énekes.

¹⁰² Filmekről röviden. *Népszabadság*, 1959. május 22. 17. évf. 118. sz. 3.

eltúlzott figurája az *Ali babában*¹⁰³ sem vált a film javára. „*Filmnek rossz. Nem azért, mert könnyed, csak másfél órára szóló szórakozást nyújt – hanem éppen, nem nyújt azt.*”¹⁰⁴ Sajátos történetével *Az ötlábú birka*¹⁰⁵ sem egy jól sikerült Fernandel-film. „*Mi hiányzik a filmből? A mélyebb, az emberibb humor, aminek Fernandel olyan nagy mestere. Mert játéka kacagásra most is elég, de élménynek valahogy kevesebb.*”¹⁰⁶ A *Taxi úr*¹⁰⁷ című filmnek Michel Simon a főszereplője, aki szintén egy kiváló színész, de neve ellenére a film csalódás okozott. „*A Taxi úr azok közé a filmek közé tartozik, melyen míg nézzük, mulatunk, de maradandó nyomot nem hagy emlékeztünkben.*”¹⁰⁸ Nem úgy, mint az 1954-ben a legjobb eredeti forgatókönyv kategóriában Oscar-díjra jelölt *Hulot úr nyaral*.¹⁰⁹ A hallatlan műgondtal megírt forgatókönyv alapján gúnyolja ki Jacques Tati¹¹⁰ a polgári életformát. Tati nemcsak a film rendezője, hanem főszereplője is egyben. „... *Tati kizárólag a cselekvés humorával él: szinte némafilmet készített, hangot inkább csak a kísérő zene ad; szövickek helyett mindig a tréfás helyzetek buktatójával találkozunk.*”¹¹¹ „*A Hulot úr nyaral meséje voltaképpen annyi, hogy Hulot úr nyaralni megy. Az egymásba kapcsolódó epizódok alkalmat nyújtanak a legjellemzőbb egyénített típusok felvonultatására. [...] Sok az öncélú megoldás, kevesebb a társadalomkritika.*”¹¹² Jean-Paul Le Chanois¹¹³ filmje, a *Papa, mama, ő meg én*¹¹⁴ egyszerű történetével egy jellegzetesen francia mű. Egyik kitűnő szereplője, Louis de Funès¹¹⁵ számára a hírnevet jelentette. „*Ez a francia filmvígjáték rendelkezik a francia filmvígjátékok minden kellékével: szellemes, csípős, van benne egy kis enyhe bírálat is [...] némi pikantériával fűszerezett szerelem, jó színészek, izléses rendezés.*”¹¹⁶ A film olyan nagy nemzetközi sikert ért el, hogy rendezője elkészítette a folytatását, ugyanazzal a szereplőgárdával. *A papa, mama, a feleségem meg én*¹¹⁷ címet viseli, és egy árnyalattal gyengébb lett az első résznél. „*Gyengéi el-*

¹⁰³ *Ali Baba et les quarantes voleurs*, 1954, francia vígjáték, rendezte Jacques Becker.

¹⁰⁴ Filmszalag. *Népszava*, 1956. március 29. 84. évf. 76. sz. 4.

¹⁰⁵ *Le mouton à cinq pattes*, 1954, francia vígjáték, rendezte Henri Verneuil.

¹⁰⁶ *Hajdú-Bihari Napló*, 1958. február 12. 3. évf. 36. sz. 3.

¹⁰⁷ *Monsieur Taxi*, 1952, francia vígjáték, rendezte André Hunebelle.

¹⁰⁸ Filmszalag. *Népszava*, 1955. április 22. 83. évf. 94. sz. 6.

¹⁰⁹ *Les vacances de Monsieur Hulot*, 1953, francia vígjáték, rendezte Jacques Tati.

¹¹⁰ Jacques Tati (1907–1982) orosz származású francia filmrendező és színész.

¹¹¹ Bécsi filmlevél. *Filmvilág*, 1959. július 15. 2. évf. 14. sz. 29.

¹¹² Ábel Péter: *Hulot úr nyaral*. *Népszabadság*, 1960. május 19. 18. évf. 118. sz. 8.

¹¹³ Jean-Paul Le Chanois (1909–1985) francia filmrendező, forgatókönyvíró, színész.

¹¹⁴ *Papa, maman, la bonne et moi*, 1954, francia romantikus vígjáték, rendezte Jean-Paul Le Chanois.

¹¹⁵ Louis de Funès (1914–1983) francia komikus, színész.

¹¹⁶ Filmjegyzetek. *Esti Budapest*, 1955. július 15. 4. évf. 165. sz. 2.

¹¹⁷ *Papa, maman, ma femme et moi*, 1956, francia vígjáték, rendezte Jean-Paul Le Chanois.

lenére is ötletes, bájos, fordulatos és emberséges film. [...] A kép, amit rajzol, úgy érezzük, hogy mindenben hiteles.”¹¹⁸ Az 1957-ben forgatott *Megmentettem az életem*¹¹⁹ című klasszikus vígjátékban Louis de Funès a központi karakter. „A jelentéktelen történetre alig figyelünk oda, sokkal mulatságosabbak a helyzetkomikumok, a néha burleszkbe átcsapó jelenetek.”¹²⁰ Louis de Funès ismét tökéletest alakított az Yves Robert¹²¹ rendezte *Horgász a pácban*¹²² című filmben. „Vidám, helyenként fergeteges mulatságos, de egyszersmind őszinte karikatúrát rajzol a hazug kispolgári életformáról.”¹²³ „A főszerepet játszó Louis de Funès [...] nagyszerűen komédiázik. Igazi kabinetalakítás az övé, komikuma jelleméből fakad, sok színnel és eredeti humorral eleveníti meg szerepét. Groteszks mosolyára és fintoraira bizonyára még sokáig emlékezni fogunk. Noëlle Adam Arabella szerepében bájos jelenség (nem az ő hibája, hogy a szerelmi történet kissé vérszegény). [...] A filmnek nagy közönségsikere van s ezúttal teljes joggal.”¹²⁴

A vígjáték műfaját képviseli a *Megmérgez a családom*¹²⁵ is, melynek tartalmáról, színészi teljesítményéről megoszlottak a vélemények a korabeli sajtóban. A főbb szerepeket Jean Richard¹²⁶ és Nicole Courcel¹²⁷ alakították, akik karrierjük során több filmben is maradandót alkottak. Pozitív és negatív kritikát is kapott a film: „A bonyodalmak, izgalmak egész sorát nyújtja a film-vígjáték, szellemesen és mulatságosan, de túlzásokba nem esve. [...] A film két főszereplője [...] mindvégig remek, karakterisztikus figurát ad.”¹²⁸ „A *Megmérgez a családom* nem követi az elődök példáját, mert ötletekben szegény, vontatott és kifejezetten unalmas film. [...] Kiemelkedő színészi teljesítményről sem szólhatunk.”¹²⁹

Az ötvenes évek bűnügyi filmjei

Az ötvenes évek bűnügyi filmjei közül a *Vörös kocsmá*¹³⁰ a legjobbak egyike, Claude Autant-Lara mesteri rendezésében és Fernandel tökéle-

¹¹⁸ *Hajdú-Bihari Napló / Néplap*, 1956. június 30. 13. évf. 153. sz. 3.

¹¹⁹ *Comme un cheveu sur la soupe*, 1957, francia vígjáték, rendezte Maurice Régamey.

¹²⁰ Nóti Ilona: *Filmek. Esti Hírlap*, 1958. november 27. 3. évf. 279. sz. 2.

¹²¹ Yves Robert (1920–2002) francia színész, rendező, forgatókönyvíró, producer.

¹²² *Ni vu, ni connu*, 1958, francia vígjáték, rendezte Yves Robert.

¹²³ *Filmsarok. Népszava*, 1960. január 20. 88. évf. 16. sz. 8.

¹²⁴ *Filmekről. Hajdú-Bihari Napló*, 1960. január 17. 17. évf. 14. sz. 6.

¹²⁵ *La peau de l'ours*, 1957, bűnügyi komédia, rendezte Claude Boissol.

¹²⁶ Jean Richard (1921–2001) francia színész, komikus.

¹²⁷ Nicole Courcel (1931–2016) francia színésznő.

¹²⁸ *Kisalföld*, 1961. június 23. 6. évf. 146. sz. 5.

¹²⁹ *Hajdú-Bihari Napló*, 1961. június 25. 18. évf. 148. sz. 13.

¹³⁰ *L'auberge rouge*, 1951, francia vígjáték, rendezte Claude Autant-Lara.

tes alakításában. „*A film végső tanulsága, hogy a bűnözés előbb vagy utóbb, de lelepleződik és eljön a felelősségre vonás ideje. S ez a mondanivaló még gazdagodik azszal, ahogyan az ájtatoskodó és szemforgató vallásosságról lerántja a leplet.*”¹³¹ Bűnügyi történetbe ágyazott társadalmi dráma, *Az éjszaka lányai*.¹³² Rendezője, Ralph Habib¹³³ a valóságból merítette témáját, mégpedig a prostitúció világából. „*A reklám így szól: francia bűnügyi film. Megnézi az ember a bemutatót, s többel távozik, mint a szokványos bűnügyi történetek után: megrázó élménnyel gazdagodva lép ki a moziból.*”¹³⁴ Henri-Georges Clouzot¹³⁵ rendező egy zseniális lélektani krimiit konstruált, *Az ördögösök*¹³⁶ címmel. Simone Signoret,¹³⁷ a film egyik főszereplője kitűnően formálja szerepét. „*Hatásos fogások, jól szerkesztett, tökéletesen kiszámított képsorok... Maga a történet sem olyan borzalmakat tartalmaz, amelyeket valamiféle titokzatos, emberfeletti erők hoznak létre; afféle hétköznapi borzalmak ezek, és éppen ezért borzolja fel az idegeket.*”¹³⁸ „*Lidérces, jeges hangulat uralkodik ebben a filmben a legelső perctől. Paul Meurisse, a hatvanas évek francia filmjeinek »elegáns úriembere« itt szadista kényúr. Majd száználmas áldozat. Majd visszatérő kísértet. Majd megint gyilkos. Legvégül talán megint bosszútól rettegő idegroncs. [...] Az ördögösök a fekete humor egyik leggazdagabb alkotása lett.*”¹³⁹

Az ötvenes évek háborús filmjei

A franciák számára a második világháború ábrázolása igen fontos politikai, de főleg morális kérdés volt. A háborúval kapcsolatos filmek közül kitűnik az 1951-ben forgatott *Isten után az első*¹⁴⁰ című alkotás. Pierre Brasseur¹⁴¹ emlékezetes alakítása teszi egyedivé a filmet. „*Egy hajóskapitány a hőse ennek a filmnek, aki [...] emberségből és becsületből vizsgálják kitűnően.*”¹⁴² A francia filmgyártás kitűnő műve az Oscar-díjjal jutalmazott

¹³¹ Új filmek. *Vas Népe*, 1957. július 6. 2. évf. 156. sz. 5.

¹³² *Les Compagnes de la nuit*, 1953, francia bűnügyi film, rendezte Ralph Habib.

¹³³ Ralph Habib (1912–1969) libanoni származású francia filmrendező.

¹³⁴ *Vas Népe*, 1957. február 3. 2. évf. 28. sz. 5.

¹³⁵ Henri-Georges Clouzot (1907–1977) francia filmrendező, forgatókönyvíró, filmproducer.

¹³⁶ *Les diaboliques*, 1955, francia krimi, rendezte Henri-Georges Clouzot.

¹³⁷ Simone Signoret (1921–1985) francia színésznő.

¹³⁸ Film. *Film Színház Muzsika*, 1967. június 16. 11. évf. 24. sz. 6–7.

¹³⁹ Bikácsy Gergely: Clouzot poklai. *Filmvilág*, 1977. február 15. 20. évf. 4. sz. 25.

¹⁴⁰ *Maitre après Dieu*, 1951, francia filmdráma, rendezte Louis Daquin.

¹⁴¹ Pierre Brasseur (1905–1972) francia színész.

¹⁴² *Hajdú-Bihari Napló*, 1960. december 18. 17. évf. 298. sz. 6.

René Clément-mű, a *Tiltott játékok*¹⁴³ is. A film érdekes, kissé bizarr oldaláról mutatja be a háborút. „*A Tiltott játékok a háború utolsó napjaiban játszódik Franciaországban, hőse egy kisfiú és egy kislány, akik játékaikban a felnőtteket akarják utánozni, s közben drámai bonyodalom okozói lesznek.*”¹⁴⁴ „*Ez az alkotás állja az idők próbáját. Mintha az akkori »szűk esztendő« megcsontosodott filmkészítési gyakorlatának lenne az eleven cáfolata. Változatlanul magával ragadja a nézőt a kifejező eszközök széles skálája, az érzelmi gazdagság ereje, a nyomasztó valóság és a különös víziók összekapcsolódása. [...] De miről szól a Tiltott játékok? Arról, hogy a háború feldúlja az emberi személységet. Megzavarja az értelmet, a fantáziát. Clément az elveszett gyermekkorról beszél lírai szépségű filmjében.*”¹⁴⁵ Jean-Paul Le Chanois háborús filmje is kiváló értékelést és magas elismerést kapott, akárcsak a „*Papa, mama...*” filmjei. *Szökevények*¹⁴⁶ című filmje egy náci táborból megszökött három férfi története. „*Igazi emberi dokumentum, nagy művészi tett ez a film. A francia filmművészet hagyományos rangját, becsületét megőrző és tovább növelő humanista műalkotás.*”¹⁴⁷ Robert Bresson¹⁴⁸ *Egy halálraítélt megszökött*¹⁴⁹ című filmje egy ember néhány börtönbeli napjának és szökésének története. „*Tagadhatatlan, hogy a filmnek vannak értékei. [...] Miért mégis a csalódás? A forgatókönyvi hiányosságok és naivitások miatt, amelyeket a rendezés még csak aláhúz.*”¹⁵⁰

Az ötvenes évek filmdrámái

A mozikban bemutatott szerelmi drámák közül az egyik az 1952-ben készült *Tiltott szerelem*.¹⁵¹ Rendezője Henri Verneuil,¹⁵² főszereplője Fernandel. A népszerű komikus ezúttal komoly drámai szerepben mutatkozott meg. „*Mi teszi mégis elgondolkodtatóvá és tanulságossá ezt a történetet? Fernandel játéka, Fernandel varázsa. Ahogy benne él és benne lé-*

¹⁴³ *Jeux interdits*, 1952, francia háborús filmdráma, rendezte René Clément.

¹⁴⁴ *Magyar Szó*, 1969. január 25. 26. évf. 23. sz. 9.

¹⁴⁵ Veress József (1984): *Filmek a polcról. Film Színház Muzsika*, június 2. 28. évf. 22. sz. 31.

¹⁴⁶ *Les évadés*, 1955, háborús filmdráma, rendezte Jean-Paul Le Chanois.

¹⁴⁷ Halász Anna (1956): *A hét filmjei. Romániai Magyar Szó / Előre*, október 5. 10. évf. 2785. sz. 2.

¹⁴⁸ Robert Bresson (1901–1999) francia filmrendező, forgatókönyvíró.

¹⁴⁹ *Un condamné à mort s'est échappé ou Le vent souffle ou il veut*, 1956, francia filmdráma, rendezte Robert Bresson.

¹⁵⁰ *Film Színház Muzsika*, 1958. május 9. 2. évf. 19. sz. 13.

¹⁵¹ *Le fruit défendu*, 1952, francia filmdráma, rendezte Henri Verneuil.

¹⁵² Henri Verneuil (1920–2002) örmény származású francia filmrendező.

legzik a film teremtette valóságban...¹⁵³ André Michel¹⁵⁴ *A boszorkány*¹⁵⁵ című szerelmi történetét Svédországban forgatta. Marina Vlady¹⁵⁶ játéka a boszorkány szerepében elragadó, a kritika mégis rossz filmnek minősítette. „*Sajnáltnivaló, hogy a franciák, akik már oly sokszor mutatták meg, hogyan kell filmnyelven szépen elmondani igazat és szépet – ez alkalommal csak részben tették ezt. Nem egészen, de jócskán elrontottak egy szépnek induló, mely gondolatokat ébresztő filmet.*”¹⁵⁷ A filmdrámák közé sorolható az 1956-ban készült Alex Joffé¹⁵⁸ rendezte, *A vasárnap gyilkosai*,¹⁵⁹ mely tragikus és komikus is egyben. „*A film művészi eszközökkel példázza, hogy a kispolgári álmok mennyire a véletlenül múlnak, s milyen sokat követelnek azoktól, akik kergetik a délibábokat.*”¹⁶⁰ *A Jelentéktelen emberek*¹⁶¹ című film Henri Verneuil munkája, a főszerepet Jean Gabin¹⁶² alakította, aki egyike a legnagyobb filmszínészeknek. „*Jelentéktelen emberek, ez a film címe, s éppen az ellenkezőjét mondja. Nincsenek jelentéktelen emberek...*”¹⁶³ Kiemelkedő alkotása a francia filmművészetnek a *Nagy családok*,¹⁶⁴ és nem csak Jean Gabin igényes játéka miatt. „*Rendezője Denys de la Patellière, akinek – a francia kritikák szerint – ez a legsikerültebb alkotása.*”¹⁶⁵ „*A film szatirikus hangvétele remekül csendül össze a jellegzetes francia humorral, amelylyel nemcsak fűszereznek, hanem jellemeznek is az alkotók. Bár nem mondja ki nyíltan az alkotás, mégis kiérződik, hogy ez a világ pusztulásra van ítélve. [...]* *A film mind tartalmában, mind mondanivalójában és művészi kivitelezésében a francia filmművészet egyik kiemelkedő alkotása.*”¹⁶⁶

A mozikban vetített filmek között egészségügyi-orvosi témájú filmek is akadtak. Jean-Paul Le Chanois nem szokványos filmet készített egy nem szokványos történetből. *A Fájdalom nélkül*¹⁶⁷ című filmjében egy orvos (Jean Gabin) a fájdalom nélküli szülés megvalósításáért harcol. „*A Fájdalom nélkül megkapó embersége éppen abban rejlik, hogy harcba száll a társadalmi előítéletek és a szakmai elfogultságok ellen a szenvedő anyák véde-*

¹⁵³ Boda István: Tiltott szerelem. *Néplap*, 1955. december 16. 12. évf. 297. sz. 7.

¹⁵⁴ André Michel (1910–1989) francia filmrendező és forgatókönyvíró.

¹⁵⁵ *La sorcière*, 1955, francia melodráma, rendezte André Michel.

¹⁵⁶ Marina Vlady (1938–) orosz származású francia színésznő, énekesnő, író.

¹⁵⁷ Megnézzük? *Népakarat*, 1957. május 23. 2. évf. 118. sz. 4.

¹⁵⁸ Alex Joffé (1918–1995) francia forgatókönyvíró, filmrendező.

¹⁵⁹ *Les assassins du dimanche*, 1956, francia dráma, rendezte Alex Joffé.

¹⁶⁰ Az első szélesvásznú vetítés. *Esti Hírlap*, 1957. június 2. 2. évf. 127. sz. 2.

¹⁶¹ *Des gens sans importance*, 1956, francia dráma, rendezte Henri Verneuil.

¹⁶² Jean Gabin (1904–1976) francia színész.

¹⁶³ Film. *Magyarország*, 1957. április 3. 1. évf. 5. sz. 11.

¹⁶⁴ *Les grandes familles*, 1958, francia filmdráma, rendezte Denys de La Patellière.

¹⁶⁵ *Zalai Hírlap*, 1960. július 6. 16. évf. 158. sz. 4.

¹⁶⁶ Szakály Éva: Filmjegyzetek. *Vas Népe*, 1960. július 10. 5. évf. 162. sz. 4.

¹⁶⁷ *Le cas du docteur Laurent*, 1956, francia filmdráma, rendezte Jean-Paul Le Chanois.

lemében.¹⁶⁸ Ehhez képest az *Emberk fehérben*¹⁶⁹ története gyengébb. „Az *Emberk fehérben* című francia filmalkotás egy fiatal tehetséges orvos küzdelmeiről, sikereiről és szerelméről szól. [...] Mondanivalóját tekintve a film közepes alkotás. Bár eseményeiben emberi sorsok villannak fel, itt-ott azonban beárnyékolják szentimentális jelenetek.”¹⁷⁰ A kuruzslo¹⁷¹ ellentmondásokkal teli, orvosi problémát tárgyaló film, melyet Jean Marais egyénisége emel ki az átlagfilmek sorából. „Az egész mű zavarosságának gyökere az, hogy a küzdelmet figyelve, a néző sokáig nem képes eldönteni, hol is van az igazság? A tudomány vagy a sarlatanizmus oldalán?”¹⁷²

Az ötvenes években megfilmesített világirodalmi alkotások közül a hazai mozikban is látható volt a *Három asszony*,¹⁷³ mely Guy de Maupassant három elbeszélésből készített André Michel rendező. „A *Három asszony* nem kiemelkedő alkotása a francia filmalkotásnak, de azzal, hogy jól érzékelteti Maupassant novelláinak levegőjét, sok helyütt finom és művészi megoldásokat talál, megérdemli a közönségsikert.”¹⁷⁴ Szintén Maupassant-feldolgozás az *Egy élet*¹⁷⁵ című film. Alexandre Astruc¹⁷⁶ munkáját a magyar sajtó kritikusan fogadta. „Meglehetősen híven tükrözi Maupassant hasonló című regényének szellemét, sötét színekkel festi az asszonysorsot, az életet, amely végeredményben – a film főszereplőjének utolsó szavai szerint – nem is olyan szép, és nem is olyan csunya [sic!], mint gondoljuk. De a film mégsem kelt olyan hatást, mint Maupassant prózája, hiányzik belőle stílusának egyszerűsége és könnyűsége, vagyis más szóval, nem gazdagítja, hanem szegényíti az eredetit. Egy mondatban: Várakozáson aluli.”¹⁷⁷ Georges Lampin¹⁷⁸ rendező viszont sikerrel filmesítette meg Dosztojevszkij nagy művét. A *Bűn és bűnhődés*¹⁷⁹ című filmje világsztárok közreműködésével készült: Marina Vlady és Jean Gabin alakították a főbb szerepeket. „A filmrendezők és a filmgyárosok szeretnek visszanyúlni témáért a klasszikus irodalomhoz. Persze, egy kis ferdítésért, átalakításért nem nyomja őket a lelkiismeret. Ebben az irányban eddig főleg az amerikaiak tüntették ki magukat annyira, hogy nemrégiben Shakespeare *Macbethjéből* gengszterdrámát fabrikáltak. A francia filmművészek eddig meglehetősen áhítattal nyúltak a klasszikus témákhoz,

¹⁶⁸ Filmsarok. *Népakarat*, 1958. január 4. 3. évf. 3. sz. 8.

¹⁶⁹ *Les hommes en blanc*, 1955, francia filmdráma, rendezte: Ralph Habib.

¹⁷⁰ *Hajdú-Bihari Napló*, 1956. november 25. 1. évf. 11. sz. 3.

¹⁷¹ *Le guérisseur*, 1953, francia filmdráma, rendezte Yves Ciampi.

¹⁷² Szinetár György (1957): Film. *Magyarország*, július 24. 1. évf. 21. sz. 9.

¹⁷³ *Trois femmes*, 1952, francia filmdráma, rendezte André Michel.

¹⁷⁴ Filmszalag. *Népszava*, 1956. november 30. 1. évf. 16. sz. 4.

¹⁷⁵ *Une vie*, 1958, francia filmdráma, rendezte Alexandre Astruc.

¹⁷⁶ Alexandre Astruc (1923–2016) francia filmrendező.

¹⁷⁷ Láttuk. *Magyar Szó*, 1960. szeptember 18. 17. évf. 220. sz. 10.

¹⁷⁸ Georges Lampin (1901–1979) orosz származású francia színész és filmrendező.

¹⁷⁹ *Crime et châtiment*, 1956, francia filmdráma, rendezte Georges Lampin.

azonban most Georges Lampin¹⁸⁰ rendező olyan merészen nyúlt hozzá a világirodalom egyik legnagyobb remekéhez, Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődés* című világhírű alkotásához, hogy egy csapásra túlszárnyalta az amerikaiakat.¹⁸¹ „Noha valójában nem magát a regényt filmesítették meg – ez valóban lehetetlen –, hanem csak alapul vették egy mai környezetben játszódó lélektani dráma elkészítésére, mégis minden kockájával Dosztojevszkij szellemét idézi...”¹⁸²

A francia újhullám – a hatvanas évek filmdrámái

Az ötvenes évek végén jelentkező újhullámos rendezők morális társadalmi problémák egész sorát dolgozták fel. 1959-ben egy különleges filmmel állt elő egyik meghatározó egyéniségük, François Truffaut.¹⁸³ A *Négyszáz csapás*¹⁸⁴ önéletrajzi ihletésű, érzelmekkel, gondolatokkal teli szerzői film, monumentális alkotás. „Olyan egyszerű, és olyan hiteles is. És éppen ez a sok-sok valóság-darabkából összerakott, életszerű szerkezet a film legvonzóbb sajátja.”¹⁸⁵ „Azt viszont egy pillanatig sem lehet vitatni, hogy Truffaut a gyereklélek kiváló ismerője. Filmjének erénye nem társadalomkritika, hanem a lélektani folyamatok kitűnő, filmszerű ábrázolásának meggyőző ereje.”¹⁸⁶ Truffaut-nak a másik legmaradandóbb alkotása az 1962-es *Jules és Jim*¹⁸⁷ című filmje. „A filmkritikákban minduntalan visszatérő gondolat, hogy a világirodalom legtisztább szerelmi háromszögét alkotta meg Truffaut, mivel az asszony szerelméért való vetélkedés semmit sem ront a két férfi barátságán.”¹⁸⁸ „A *Jules és Jim* az élet és az élet értékeinek viszonylagosságáról szól, arról a kettőségről, ami az élet számos eseményére oly tragikusan jellemző. Bár a film filozófiájával, gondolati tartalmával vitatkozni kell, Truffaut kiváló szerkesztése, remek és újszerű filmkifejezései, közlési módszerei komoly figyelmet érdemelnek.”¹⁸⁹

¹⁸⁰ Georges Lampin (1901-1979) francia színész, filmrendező.

¹⁸¹ *Bűn*, amelyet még nem ért el a bűnhődés. *Népszabadság*, 1957. február 10. 2. évf. 35. sz. 13.

¹⁸² Kalapis Zoltán (1960): Láttuk. *Magyar Szó*, február 7. 17. évf. 31. sz. 2.

¹⁸³ François Truffaut (1932–1984) francia kritikus, filmrendező.

¹⁸⁴ *Les quatre cents coups*, 1959, francia filmdráma, rendezte François Truffaut.

¹⁸⁵ Kalapis Zoltán (1960): Filmvilág – Láttuk. *Magyar Szó*, november 6. 17. évf. 262. sz. 10.

¹⁸⁶ *Négyszáz csapás*. *Esti Hírlap*, 1960. május 21. 5. évf. 119. sz. 4.

¹⁸⁷ *Jules et Jim*, 1962, francia filmdráma, rendezte François Truffaut.

¹⁸⁸ *Film Színház Muzsika*, 1963. február 2. 7. évf. 5. sz. 20.

¹⁸⁹ A hét filmjei. *Magyar Nemzet*, 1964. december 17. 20. évf. 295. sz. 4.

A francia újhullám másik kiváló képviselője, Claude Chabrol¹⁹⁰ első filmje, *A szép Serge*¹⁹¹ az egyik legsúlyosabb társadalmi problémáról, az alkoholizmusról szól. „*A verista elemekkel átszőtt történet mindenestre őszinte, valóságképféjező, s olykor drámai hatású volt.*”¹⁹² „*Maga a film kicsit ügyetlen, bizonytalan, keresztényi erkölcsöket didaktikusan hirdető, ifonti mű. De őszinte, üde, friss hangja, a környezetet és az ábrázolt emberek viselkedésének, mindennapjainak mély ismerete és merőben új, nagyon olcsó, minden kereskedelmi és érdekszférán kívül álló forgatási módszere, új korszakot nyitott a francia filmgyártásban.*”¹⁹³ Chabrol második filmje, az *Unokafivérek*¹⁹⁴ is magas művészi értéket képvisel. Kemény ellentétekre épülő film: két jellem összeütköztetése és két életfelfogás bontakozik ki a filmből. „*A film két testvér lelkivilágáról fest hiteles képet, belső világukról sorakoztat fel érdekes adalékokat. Chabrol lírai filmje világszerte nagy sikert aratott.*”¹⁹⁵ „*Minden fejtetőre áll a világban: az erkölcsi normák elvesztették értelmüket, a jószándékot megcsúfolták, a cinizmus és a becstelenség könnyű és gyors sikereket arat. Körülbelül ilyen tanulságot sugall Claude Chabrol filmje, ez a szenvedélyes vitákat kavart alkotás. Észméjét sokan megvetőzták, a formai-művészi értékekről viszont elismeréssel nyilatkoztak a bírálók. Ebben a történetben van egy rossz fiú és egy jó. Unokafivérek. Az élet nem a nemes lelkű, naív, szorgalmas fiút halmozza el ajándékaival, hanem a züllött és számítgató másikat. S a véletlen halál is a jót viszi el.*”¹⁹⁶ „*A film egyben a modern életstílus kritikája: kiábrándultság, csalódottság, lelki csőd. A műnek elsősorban filmtörténeti érdekessége jelentős.*”¹⁹⁷

1959-ben mindössze négy hét alatt forgatta le a fiatal Jean-Luc Godard¹⁹⁸ *Kifulladásig*¹⁹⁹ című filmjét, amely forradalmi volt a maga idejében, szenzációként hatott, és nem utolsósorban nagy sikert hozott alkotóinak, színészeinek. Ez a film indította el Jean-Paul Belmondót²⁰⁰ a világhír felé. „*Jean-Luc Godard arra törekedett, hogy filmjének hangulata közvetlen, spontán legyen. Mellőzte a szerinte nehézkes, szokásos technikát: a*

¹⁹⁰ Claude Chabrol (1930–2010) francia filmrendező, producer, forgatókönyvíró, színész.

¹⁹¹ *Le beau Serge*, 1959, francia filmdráma, rendezte Claude Chabrol.

¹⁹² Franciák filmen. *Film Színház Muzsika*, 1971. január 23. 15. évf. 4. sz. 27.

¹⁹³ Traser Mária: Claude Chabrol. <http://www.filmkultura.hu/regi/articles/profiles/chabrol.hu.html> (letöltés dátuma: 2021. 01. 29.).

¹⁹⁴ *Les cousins*, 1959, francia filmdráma, rendezte Claude Chabrol.

¹⁹⁵ A hét filmjei. *Hajdú-Bihari Napló*, 1966. szeptember 29. 23. évf. 230. sz. 6.

¹⁹⁶ *Tükör*, 1972. október 3. 9. évf. 40. sz. 29.

¹⁹⁷ *Kisalföld*, 1972. szeptember 29. 17. évf. 230. sz. 4.

¹⁹⁸ Jean-Luc Godard (1930–) francia–svájci származású filmrendező, forgatókönyvíró, producer, színész, operatőr.

¹⁹⁹ *À bout de souffle*, 1959, francia romantikus dráma, rendezte Jean-Luc Godard.

²⁰⁰ Jean-Paul Belmondo (1933–2021) francia filmszínész, producer.

kameradarut, a fabrtkocsit, a túl erős világítást.”²⁰¹ „A film felszíne detektív-történet, voltaképpen a detektív-történet fonákja: a gyilkos bújócskázása a rendőrséggel.”²⁰² „A Kifulladásig a fiatalság és a függetlenség himnusza is, belecsapás a világba.”²⁰³ Az *Éli az életét*²⁰⁴ Godard vitathatatlanul figyelmet érdemlő műve, kifinomult lélekábrázolásról tesz tanúbizonyságot. „Godard, mint legtöbb művében, ebben a filmjében is, az emberi cselekvés szabadságának, a gátlások nélküli belső szabadságnak a problémáját feszegeti. [...] És külön meg kell említenünk a főszereplő Anna Karina nevét [...] csodás játéka szinte egyenlő értékű Godard szuggesztív erejű rendezésével és ezzel az alakítással beírta nevét a filmművészet történetébe.”²⁰⁵

1961-ben Agnès Varda²⁰⁶ *Cléo 5-től 7-ig*²⁰⁷ című filmje világhírnevet hozott a rendező számára. „A film, mely az új francia irányzatnak is talán legemberibb s legőszintébb alkotása, mindazonáltal nem hibátlan mű. Varda legsebezhetőbb pontja az, hogy mintha maga is az orvos tárgyilagosságával s kötelező tartózkodásával mondana diagnózist anélkül, hogy teljes szenvedéllyel és hittel vezetne végig az egyébként helyesen felismert gondolati összefüggéseket. [...] Corinne Marchand, aki valójában is énekesnő, kiváló érzékkel azonosul Cléo összetett figurájával. Minden mozdulata hiteles és emberi – bár ez legalább annyira a női pszichológiát kitűnően ismerő Varda érdeme is. [...] A fentiekből következik, hogy a *Cléo* szokatlan ritmusú film, ínycsecknek való látvány, s majdnem bizonyos, hogy akik szemet gyönyörködtető, vagy izgalmas és cselekményes képsorokat várnak tőle, csalódní fognak. Dehát a filmművészetnek sokféle útja van – s a Varda útja is járható.”²⁰⁸

A *Tékozló szív*²⁰⁹ egy világhírű regény feldolgozása Georges Franju²¹⁰ rendezésében. François Mauriac Nobel-díjas író *Thérèse Desqueyroux* című regénye szolgáltatta az alapot. „A regénysikerből nem lett filmsiker, s ez talán a választott formával magyarázható. A *Tékozló szív* a vásznon a szét-töredezett szerkezet, a makacsul visszatérő motívumok s egyfajta monotonía miatt nem tudja mindvégig lekötni a nézőt...”²¹¹ A Bertolt Brecht *A méltatlan özvegy* című elbeszélésből készített *Méltatlan öreg hölgy*²¹² ugyanak-

²⁰¹ Panoráma. *Film Színház Muzsika*, 1982. december 11. 26. évf. 50. sz. 26.

²⁰² Zay László: Nagyszerű stílus – felemás tartalom. *Magyar Nemzet*, 1964. január 22. 20. évf. 17. sz. 4.

²⁰³ Hegyi Zoltán: Hullámok. *Magyar Nemzet*, 2010. szeptember 15. 73. évf. 252. sz. 15.

²⁰⁴ *Vivre sa vie*, 1962, francia filmdráma, rendezte Jean-Luc Godard.

²⁰⁵ Filmekről röviden. *Film Színház Muzsika*, 1966. október 14. 10. évf. 41. sz. 11.

²⁰⁶ Agnès Varda (1928–2019) belga származású francia filmrendező, forgatókönyvíró.

²⁰⁷ *Cléo de 5 à 7*, 1961, francia filmdráma, rendezte Agnès Varda.

²⁰⁸ Mozik műsorából. *Hajdú-Bihari Napló*, 1965. március 6. 22. évf. 55. sz. 5.

²⁰⁹ *Thérèse Desqueyroux*, 1962, francia filmdráma, rendezte Georges Franju.

²¹⁰ Georges Franju (1912–1987) francia filmrendező, forgatókönyvíró.

²¹¹ *Hajdú-Bihari Napló*, 1964. augusztus 30. 21. évf. 203. sz. 7.

²¹² *Le Vieille dame indigne*, 1965, francia filmdráma, rendezte René Allio.

kor nemzetközi sikert aratott. Rendezőjének, René Alliónak²¹³ ez volt az első munkája, és ez tette ismertté nevét. „Szuggesztív, fegyelmezett módon filmez, kamerájával szinte rátapad az eseményekre, az emberekre: a dolgokat nemcsak nézi, hanem lesi, sőt meglesi, mint valami konok detektív, úgy követi a történetet. [...] Kíméletlenül jellemez ez a film, s nemcsak a benne szereplőket: az életet is ilyen kíméletlen nyíltsággal jellemzi.”²¹⁴ Jacques Rivette²¹⁵ Diderot Apácájából készült, azonos című filmje²¹⁶ egyike volt az egy ideig dobozban tartott filmeknek, melyet aztán levetítettek a mozik vetítővásznain. „A francia cenzúra »jóvoltából« egy éven át feküdt dobozban Diderot egyik leghíresebb regényének filmváltozata – nem tudni miért? A rendező szándékától ugyanis mi sem állt távolabb, mint hogy »merész« filmet készítsen, felhasználva a regény erre is lehetőséget kínáló részeit [...] A dokumentumszerűség, a visszafogottság, a látszólagos vontatottság szolgálja leghívebben a diderot-i mondánivalót: a szabadságvágy ereje mindent elsöpör, s a legsúlyosabb bűn az emberi méltóság megalázása. Anna Karina alakítja a zárdába kényszerített leányt [...] kitűnően. Az apáca nem megfilmesített regény, hanem önálló mű – Diderot szellemében.”²¹⁷

André Cayatte²¹⁸ rendező filmje, *A hivatás kockázata*²¹⁹ morális problémákkal foglalkozik. „A kissé didaktikus módszerekkel készült színes francia film arról szól, hogy a kamaszgyerekek miféle komiszkodásokra képesek tanárjukkal szemben.”²²⁰ „A megrágalmazott tanítót Jacques Brel alakítja; az általa megformált pedagógus teljességgel alkalmatlan erre a hivatásra. Mostoha szerepet kapott Emmanuelle Riva; a tanító konokul hűséges feleségét, az aszszony szenvedését és mégis töretlen bizalmat kell ábrázolnia vázlatos és lélektanilag felszínes szerepben.”²²¹ Szintén emberi sorsokat mutat be Christian de Chalonge²²² *Tiltott határátlépés*²²³ című filmje. „A film a mai Portugáliába viszi el a nézőt, ahonnan – mint a film mondja – havonként átlagosan tízezer ember menekül el illegálisan, hogy más országban keressenek kenyeret és szabadságot. A címe portugálul: *O salto, vagyis Az ugrás*. Így nevezik Portugáliában a tiltott határátlépést.”²²⁴

²¹³ René Allio (1924–1995) francia rendező, forgatókönyvíró.

²¹⁴ Zay László: A hét filmjei. *Magyar Nemzet*, 1967. március 23. 23. évf. 70. sz. 4.

²¹⁵ Jacques Rivette (1928–2016) francia filmrendező, az újhullám egyik legjelentősebb alakja.

²¹⁶ *La religieuse*, 1966, francia filmdráma, rendezte Jacques Rivette.

²¹⁷ Előzetes. *Hétfői Hírek*, 1968. november 4. 12. évf. 45. sz. 6.

²¹⁸ André Cayatte (1909–1989) francia filmrendező, forgatókönyvíró.

²¹⁹ *Le risques du métier*, 1967, francia filmdráma, rendezte André Cayatte.

²²⁰ A hét filmjei. *Népszava*, 1968. szeptember 19. 96. évf. 220. sz. 2.

²²¹ A hét filmjei. *Magyar Nemzet*, 1968. szeptember 19. 24. évf. 220. sz. 4.

²²² Christian de Chalonge (1937–) francia filmrendező, forgatókönyvíró.

²²³ *O salto*, 1967, francia filmdráma, rendezte Christian de Chalonge.

²²⁴ Buzási János (1967): Magas művészi és eszmei színvonalú alkotások bemutatásával

*A macska kinyújtja karmait*²²⁵ című ellenállási film nem részesült nagy elismerésben, pedig Françoise Arnoul²²⁶ teljesen azonosult szerepével. „Nem az ő hibája, hogy a film a jó színészi játék, s a mesteri fényképezés ellenére is alatta marad egy közepes alkotásnak.”²²⁷ Szintén ellenállási film, melyben Jean-Louis Trintignant²²⁸ alakítja az egyik főszerepet, az Alexandre Astruc rendezte *Út a túlsó partra*.²²⁹ „Nem a szereplőket, a hősokeket, nem a jellemeket ábrázolja, hanem – ugyanúgy, mint Maupassant az irodalomban – az eseményeket mutatja be és ezekből »jön ki« a jellem, az ember maga.”²³⁰ A *Hosszú az út Gibraltárig*²³¹ Claude Chabrol kevésbé jól sikerült filmje. *A szép Serge* és az *Unokafivérek* után Chabrol ezen filmjét hiányosságai miatt érte bírálólat. „...nem egyszerűen hagyományos stílusú ellenállási történet, hanem hideg, mondhatni közönyös epizódosorozat, szépelgő semmitmondással.”²³²

André Charpak²³³ az emberi magatartás lehetőségeit, a múlt és a jelen összefonódását mutatja be *A normális élet*²³⁴ című filmjében. „De nem könnyű a feledés. Az emberek önzése, közönyössége, újdonsült szerelemesének értetlensége folyvást vissza-visszaidézi benne a múlt szörnyű képeit. A sebzett lélek nehezen gyógyul [...] Charpak, az elsőfilmes rendező megrendítően szép művet alkotott. Jó érzékkel kerülte el a történet buktatóit: a kínálkozó közhelyeket, az öncélú lélekvádálást. Monique Lejeune és Victor Lanoux nem játszószák, élik szerepüket.”²³⁵

A bemutatásra került szerelmi filmdrámák közül Claude Bernard-Aubert²³⁶ filmje, a *Keserű szerelem*²³⁷ nagyon emberi, meghatóan szép alkotás, melynek témája a faji előítélet. „Fehér nő feketé férfit szeret, egy magas kultúrájú európai országban, amelyik hivatalosan nem ismer semmiféle faji megkülönböztetést.”²³⁸

megnyílt a velencei nemzetközi filmszemle. *Népszabadság*, augusztus 29. 25. évf. 203. sz. 7.

²²⁵ *La chatte sort ses griffes*, 1960, francia háborús filmdráma, rendezte Henri Decoin.

²²⁶ Françoise Arnoul (1931–) francia színésznő.

²²⁷ Filmjegyzetek. *Vas Népe*, 1961. augusztus 13. 6. évf. 190. sz. 4.

²²⁸ Jean-Louis Trintignant (1930–) francia színész.

²²⁹ *La longue marche*, 1966, francia háborús filmdráma, rendezte Alexandre Astruc.

²³⁰ Oláh Tibor (1967): Jegyzetek filmekről. *Hajdú-Bihari Napló*, április 8. 24. évf. 82. sz. 4.

²³¹ *La ligne de démarcation*, 1966, francia filmdráma, rendezte Claude Chabrol.

²³² A hét filmjei. *Magyar Nemzet*, 1968. március 7. 24. évf. 56. sz. 4.

²³³ André Charpak (1928–2006) lengyel-francia színész, filmrendező, forgatókönyvíró.

²³⁴ *La vie normale*, 1964, francia filmdráma, rendezte André Charpak.

²³⁵ Előzetes. *Hétféi Hírek*, 1967. december 18. 11. évf. 51. sz. 6.

²³⁶ Claude Bernard-Aubert (1930–2018) francia filmrendező, forgatókönyvíró.

²³⁷ *Les laches vivent d'espoire*, 1961, francia filmdráma, rendezte Claude Bernard-Aubert.

²³⁸ Sas György (1963): Jegyzetek filmekről. *Film Színház Muzsika*, január 19. 7. évf. 3. sz. 5–6.

Kétszeres Oscar-díjas szerelmi történet Claude Lelouch²³⁹ filmje, az *Egy férfi és egy nő*,²⁴⁰ amely Anouk Aimée²⁴¹ és Jean-Louis Trintignant nagyszerű játékának köszönhetően méltán kapta meg az amerikai filmes elismerést 1967-ben. „A legszebb emberi érzelmeket vetíti elénk minden érzélgősség nélkül, modern és mindenki által érthető filmnyelven, felejthetetlen zenével kísérve...”²⁴² „Claude Lelouch nemcsak elmondta ezt a történetet, költeményt rendezett belőle. Megemelte, fényt adott a pillanatoknak. Nagyon szép filmet rendezett. Pszichológiai remeklése azért igazán korszerű, mert értelmesen szép. Élni hagyja a színeket, a képeket. Szimbólumai költőiek és pontosak. [...] Anouk Aimée az egyéniség varázsával, forrás- természetességgel, póz és frázis nélkül tárja fel az asszony életét. [...] Jean-Louis Trintignant férfi- as ereje, belülről fakadó egyszerűsége mesteri lélekrajzzal párosul. [...] A költészet eleganciája.”²⁴³

A hatvanas évek vígjátékai

Könnyedebb hangvételű Michel Deville szerelmes filmje, *A hazug lány*,²⁴⁴ melyben Marina Vlady kiváló alakítást nyújt. „*A hazug lány a fiatalosság filmje. A siker majdnem teljes egészében Marina Vlady érdeme. Megejtő szépsége, fiatalos bája rokonszenvet ébreszt bennünk. Ha megfigyeljük jobban, észre kell venni, hogy milyen sok arca van. A szerepében megformált szeleburdi kislány alakját hitelesen, elfogadhatóan kelti életre. Játékában érezzük a kiforrott színész sokoldalúságát.*”²⁴⁵

Az 1961-ben készült *A szép amerikai*,²⁴⁶ Robert Dhéry²⁴⁷ és Pierre Tchernia²⁴⁸ közös műve kevésbé átgondolt alkotásra sikeredett. „*Előljáróban: nem férfi és nem nő a szép amerikai, hanem autó.*”²⁴⁹ „*Egész kis társadalmi körkép, a nyugati életforma maró gúnnyal megrajzolt keresztmetszete bontakozik ki a visszas helyzetek sorozatából.*”²⁵⁰ A Dhéry–Tchernia rendezőpáros három évvel később színvonalasabb filmmel jelentkezett, címe

²³⁹ Claude Lelouch (1937–) francia filmrendező, forgatókönyvíró.

²⁴⁰ *Un homme et une femme*, 1966, francia romantikus filmdráma, rendezte Claude Lelouch

²⁴¹ Anouk Aimée (1932–) francia színésznő.

²⁴² *Képes Újság*, 1971. szeptember 25. 12. évf. 39. sz. 29.

²⁴³ Demeter Imre (1968): Film. *Film Színház Muzsika*, február 24. 12. évf. 8. sz. 12.

²⁴⁴ *Adorable menteuse*, 1961, francia vígjáték, rendezte Michel Deville.

²⁴⁵ *A hazug lány. Hajdú–Bihari Napló*, 1965. július 24. 22. évf. 173. sz. 6.

²⁴⁶ *La belle américaine*, 1961, francia vígjáték, rendezte Robert Dhéry, Pierre Tchernia.

²⁴⁷ Robert Dhéry (1921–2004) francia színész, forgatókönyvíró, filmrendező.

²⁴⁸ Pierre Tchernia (1928–2016) francia producer, színész, forgatókönyvíró.

²⁴⁹ Geszti Pál: A francia filmnapok bemutatói. *Film Színház Muzsika*, 1962. április 13., 6. évf. 15. sz. 20–21.

²⁵⁰ Halász István: Két filmvígjáték. *Új Élet*, 1962. október 25. 4. évf. 20. sz. 18.

Hajrá, franciák!²⁵¹ „Londonban játszódik a film, franciák és angolok nemcsak azonos megosztásban, de egyformán kigúnyolva és gyakran azonos bájjal szerepelnek benne.”²⁵² *A nagyváros örömei*²⁵³ című film egy párizsi kisember egyetlen napját mutatja be. A főszereplő a népszerű Bourvil,²⁵⁴ aki sokat ad a maga humorából, hogy a vígjátékot sikerre vigye. „*A nagyváros örömei, bár története kissé széteső, cselekménye jóformán nincs is, csak történetek láncolata egy kis ember életén keresztül, mégis elegendő ahhoz, hogy a bourvil-i játéktípus néhány titkát megismerjük.*”²⁵⁵ *A Mi ketten, meg a ló*²⁵⁶ szokatlan című, érdekes témaválasztású filmbohózat. Jean-Marc Thibault²⁵⁷ rendezte, aki egyben egyik főszereplője is a filmnek. „*Burleszk ez, de nem csupán helyzetkomikumra épült, hanem sok eredeti ötlet, szatirikus elem, ironia és önironia villan fel benne.*”²⁵⁸ Jean Girault²⁵⁹ alkotása, a *Robbantsunk bankot!*²⁶⁰ hiába épül olyan nagy színészegyéniségre, mint Louis de Funès, „*sem a humor, sem a bank nem robban igazán.*”²⁶¹ Louis de Funès játsza a főnököt *A főnök inkognitóban*²⁶² című Jacques Besnard-filmben,²⁶³ melynek a magyar kritikusok szerint különösebb mondanivalója, mélysége nincsen. „*A film szellemes vígjátéknak indul, de jelentéktelen burleszkké lapsodik.*”²⁶⁴ *A Hogyan lettem vezérigazgató?*²⁶⁵ ugyancsak egy Funès-film, amely szintén nem nyerte el a kritikusok tetszését. „*A nem nagy igényű, de mulatságos filmszatíra a könnyű szórakozás igényét nagyjából kielégíti.*”²⁶⁶ Funès színészi egyéniségéhez illő feladatot kapott az *Oszkár*²⁶⁷ című filmben, a hatás ezúttal elmaradt. „*Vannak káprázatos filmgyári díszletek, fényűző szobák, mesés bútorok etc., etc. Kész a leltár. Szerettük volna a jó gegeket is felsorolni, ilyenek azonban nincsenek.*”²⁶⁸ Tartalmi szempont-

²⁵¹ *Allez France*, 1964, francia vígjáték, rendezte Pierre Tchernia, Robert Dhéry.

²⁵² Holnaptól a mozikban. *Esti Hírlap*, 1965. május 19. 10. évf. 116. sz. 2.

²⁵³ *Le Tracassin ou Les plaisirs de la ville*, 1961, francia vígjáték, rendezte Alex Joffé.

²⁵⁴ Bourvil (1917–1970) születési neve: André Robert Raimbourg, francia színész, komikus, énekes.

²⁵⁵ Filmkrónika. *Fejér Megyei Hírlap*, 1962. augusztus 8. 18. évf. 184. sz. 5.

²⁵⁶ *Un cheval pour deux*, 1961, francia vígjáték, rendezte Jean-Marc Thibault.

²⁵⁷ Jean-Marc Thibault (1923–2017) francia színész, filmrendező, forgatókönyvíró.

²⁵⁸ A hét filmjei. *Népszava*, 1963. június 6. 91. évf. 130. sz. 2.

²⁵⁹ Jean Girault (1924–1982) francia filmrendező, forgatókönyvíró.

²⁶⁰ *Faites sauter la banque!* 1963, francia vígjáték, rendezte Jean Girault.

²⁶¹ Kulturális. *Tükör*, 1965. július 6. 2. évf. 27. sz. 18.

²⁶² *Le Grand restaurant*, 1966, francia bűnügyi filmvígjáték, rendezte Jacques Besnard.

²⁶³ Jacques Besnard (1929–2013) francia rendező, forgatókönyvíró, producer.

²⁶⁴ Kulturális tükrök. *Tükör*, 1967. május 9. 4. évf. 19. sz. 18.

²⁶⁵ *Carambolages*, 1963, francia vígjáték, rendezte Marcel Bluwal.

²⁶⁶ A hét filmjei. *Népszava*, 1964. február 27. 92. évf. 48. sz. 4.

²⁶⁷ *Oscar*, 1967, francia vígjáték, rendezte Edouard Molinaro.

²⁶⁸ Filmkomédiák. *Hajdú-Bihari Napló*, 1968. július 30. 25. évf. 177. sz. 4.

ból Jacques Besnard filmje, *A 4-es labor örültje*²⁶⁹ érdekes, ötletes. „*A kalandokban bővelkedő francia filmvígjáték egy robbanás körül játszódik, amely nevetést fakaszt.*”²⁷⁰ Girault *Szólítson ügyvédnek*²⁷¹ című filmje sem aratott különösebb sikert hazánkban. „*A cselekmény [...] túlságosan hosszan, önmagát ismételve, lagymatagon csordogál. Érthető, hiszen nincs is hová folyjék: a rendezőnek az égvilágon semmi mondanivalója nem volt.*”²⁷² Yves Robert *Egy kis csibész viszontagságai*²⁷³ című vígjátéka sem művészi tekintetben, sem tartalmilag nem emelkedik a *Horgász a pácban* című filmje fölé. „*Kár, hogy túl sok volt a filmben az ismétlődés, a vontatottság, a hirtelen felcsapó humor és az unalmas, elnyújtott képek sorozatának váltakozása.*”²⁷⁴ Nagy színészi alakítás tette emlékezetessé Yves Robert másik filmjét, melynek címe *A boldog Alexandre*.²⁷⁵ A főszerepet játszó Philippe Noiret²⁷⁶ ezzel a filmmel vált igazán híressé. „*Szellemes szituációk nevetetnek meg másfél órán keresztül; az ötletek, a helyzetek és a szerencsésen eltalált figurák feledtetik a ritmus döccenéseit, a cselekmény felépítésének aránytalanságait...*”²⁷⁷ A hazai mozikban bemutatott *Epekedő szerelmes*²⁷⁸ rendezője és főszereplője a komikus, Pierre Étaix.²⁷⁹ A film klasszikus burleszk, majdnem némafilm, de épp a párbeszéd hiánya, a képi kifejezés teszi egyedülállóvá a filmet. „*Van-e mondanivalója az Epekedő szerelmes című francia filmbobózatnak? Az égvilágon semmi – mondjuk az első meggondolásra. Pedig a mondanivaló hiánya itt nem jelent teljes semmitmondást.*”²⁸⁰ Pierre Étaix másik filmje, a *Yoyo*²⁸¹ hasonló jellegű, a látványra épülő mű. „*A film első húsz-huszonöt perce néma képsorból áll. Itt sziporkázóan szellemes ötletek, frappáns fordulatok jellemzőek rá.*”²⁸² Szubjektív, mégis magas színvonalú, mindenfajta dialógust nélkülöző mű a *Max Linder társaságá-*

²⁶⁹ *Le fou du labo IV*, 1967, francia vígjáték, rendezte Jacques Besnard.

²⁷⁰ A hét filmjei. *Hajdú-Bihari Napló*, 1968. április 4. 25. évf. 80. sz. 4.

²⁷¹ *Monsieur le Président Directeur Général*, 1966, francia vígjáték, rendezte Jean Girault.

²⁷² Hegedüs Zoltán (1967): A hét filmjei. *Népszabadság*, július 6. 25. évf. 157. sz. 7.

²⁷³ *Bébert et l'omnibus*, 1963, francia vígjáték, rendezte Yves Robert.

²⁷⁴ Film. *Zalai Hírlap*, 1965. december 12. 21. évf. 293. sz. 2.

²⁷⁵ *Alexandre le bienheureux*, 1968, francia vígjáték, rendezte Yves Robert.

²⁷⁶ Philippe Noiret (1930–2006) francia színész.

²⁷⁷ Csík István (1968): Izgalom és nevetés. *Film Színház Muzsika*, augusztus 31. 12. évf. 35. sz. 14.

²⁷⁸ *Le supirant*, 1962, francia vígjáték, rendezte Pierre Étaix.

²⁷⁹ Pierre Étaix (1928–2016) francia filmrendező, forgatókönyvíró, színész.

²⁸⁰ Sas György: Két vígjáték a hét filmműsorán. *Film Színház Muzsika*, 1963. december 7. 7. évf. 49. sz. 9.

²⁸¹ *Yoyo*, 1965, francia vígjáték, rendezte Pierre Étaix.

²⁸² Gergely Márton (1966): Jegyzetek filmekről. *Hajdú-Bihari Napló*, május 29. 23. évf. 126. sz. 6.

ban.²⁸³ A filmet Maud Linder²⁸⁴ készítette világhírű komikus édesapjáról. „... a film felvonultatja a nagy nevetető legeredetibb, legjobb ötleteit s mi tagadás, a modern néző minduntalan álmélkodni kénytelen: hát ezt már akkor is tudták?”²⁸⁵ Albert Lamorisse²⁸⁶ bájos filmje, az *Utazás a léggömbön*²⁸⁷ a francia tájat mutatja be. „A film ismeretterjesztő hatását, dokumentum felvételeinek értékét pedig lerontja, hogy Lamorisse rendkívül szűkre fogta a magyarázó szöveget.”²⁸⁸ Lamorisse *A szárnyas Fifi*²⁸⁹ című filmje tulajdonképpen egy mese, meseelemekkel. „Fifi repül, de a rendező fantáziája nem szárnyal a tőle megszokott magasságokba. A meseszerű történet nem hordoz elég poézist, gondolatot, iróniát...”²⁹⁰ A 18. századi Voltaire-remekműből megfilmesített *Candide, avagy a XX. század optimizmusa*²⁹¹ méltó párja a világhírű regénynek. „A film tehát csak szellemében lesz hű a kisregényhez; életanyaga, helyzetkomikuma teljesen modern, új. [...] Az ötlet – Candide-ot megsétáltatni a XX. században – mindenesetre: kitűnő.”²⁹²

Az 1960-ban készült *Babette háborúba megy*²⁹³ című film már a háborús vígjátékok sorába tartozik. Brigitte Bardot²⁹⁴ remekül alakítja szerepét Babette-ként Christian-Jaque filmjében. „Szellemes ötletek, maró gúny a fasizmusmal szemben, [...] és Brigitte Bardot – ez a Babette háborúba megy.”²⁹⁵ „A címszerep meglehetősen próbára tette Brigitte Bardot-t. Az egészséges ösztönű, kamaszosan naív falusi lány alakítása során a naivuságot és a tudatos rafinériát megfelelően adagolva a színésznő könnyed természetességgel hidalta át a szerep buktatóit.”²⁹⁶ Yves Robert *Gombháború*²⁹⁷ című filmje a francia filmgyártás egyik legnagyobb alkotása. A film a háborún belüli háborúról szól, melyet gyerekek vívnak. „Yves Robert rendező, aki a tempóvétel, az atmoszférateremtés és a színészinstruálás feladatait egyaránt

²⁸³ *En compagnie de Max Linder*, 1963, francia vígjáték, rendezte Maud Linder.

²⁸⁴ Maud Linder (1924–2017) francia újságíró, filmtörténész, filmrendező, Max Linder (1883–1925) színész, rendező lánya.

²⁸⁵ Veress József (1965): Filmkrónika – Max Linder feltámasztása. *Alföld*, 16. évf. 7. sz. 86.

²⁸⁶ Albert Lamorisse (1922–1970) francia filmrendező, filmproducer.

²⁸⁷ *Le voyage en ballon*, 1960, francia kalandfilm, rendezte Albert Lamorisse.

²⁸⁸ A hét filmjei. *Magyar Nemzet*, 1962. szeptember 20. 18. évf. 220. sz. 4.

²⁸⁹ *Fifi la plume*, 1965, francia vígjáték, rendezte Albert Lamorisse.

²⁹⁰ A hét filmjei. *Népszava*, 1966. május 19. 94. évf. 117. sz. 2.

²⁹¹ *Candide ou l'optimisme au XXe siècle*, 1961, francia vígjáték, rendezte Norbert Carbonnaux.

²⁹² Kilátó. *Igaz Szó*, 1960. július 1. 8. évf. 7. sz. 128–129.

²⁹³ *Babette s'en va-t-en guerre*, 1960, francia vígjáték, rendezte Christian-Jaque.

²⁹⁴ Brigitte Bardot (1934–) francia színésznő, énekesnő

²⁹⁵ A hét filmjei. *Magyar Nemzet*, 1961. január 12. 17. évf. 10. sz. 4.

²⁹⁶ Mezei József: Film, Babette háborúba megy. *Dolgozó nő*, 1963. november 1. 19. évf. 11. sz. 24.

²⁹⁷ *La guerre des boutons*, 1962, francia vígjáték, rendezte Yves Robert.

kitűnően oldja meg, méltán nyert művével fesztiváldíjat is.”²⁹⁸ „Ha valaki a filmben szereplő nyolcvan gyerek után azt hiszi, ez gyerekfilm, az téved, [...] mert minden látszat ellenére a Gombháború felnőtt-film.”²⁹⁹ Nagyon jó szereposztás fémjelzi az *Élet a kastélyban*³⁰⁰ című filmet is: a három főszerepet Catherine Deneuve,³⁰¹ Philippe Noiret és Pierre Brasseur játssza. A film témája bár komoly, feldolgozása vígjátéki. „A kor, a környezet és a háttér tehát egyáltalán nem vidám, és a film mégis mind végig a derű és a kacagás jegyében hullámzik.”³⁰² Michel Deville³⁰³ rendező filmje a *Veszedelemes szerep*.³⁰⁴ A főszereplő, Robert Hirsch³⁰⁵ kitűnően játszik veszélyes szerepében. „Szellemes és szórakoztató történet egy kis színésről, aki a nagy szerepről álmodik, és a háború forgószínpadán élete legnagyobb alakításait nyújtja.”³⁰⁶

A hatvanas évek bűnügyi filmjei

A bűnügyi filmek is népszerűek voltak, mint például *A hetedik esküdt*.³⁰⁷ A film egy gyilkos lelkiismereti drámája, rendezője Georges Lautner.³⁰⁸ „A hetedik esküdt igen ügyesen megszerkesztett bűnügyi film és egyben mély erkölcsi kérdéseket feszegető, társadalmi filmdráma is.”³⁰⁹ Rendelkezik a hatás- és izgalomkeltés minden eszközével Costa-Gavras³¹⁰ filmje, a *Tökéletes bűntény*.³¹¹ A főszerepekben olyan világsztárokkal, mint Simone Signoret³¹² és Yves Montand.³¹³ „...majdnem tökéletes krimi: azzá teszi eleven humora, kitűnő színészi megvalósítása, egész elkészítési módja, amely az alapjában szokványos sztorit megleveníti.”³¹⁴ A Svájcban

298 Geszti Pál: A hét filmjei. *Film Színház Muzsika*, 1963. május 25. 7. évf. 21. sz. 6.

299 Bernáth László: Heti filmkrónika. *Esti Hírlap*, 1963. május 23. 8. évf. 119. sz. 2.

300 *La vie de chateau*, 1966, francia vígjáték, rendezte Jean-Paul Rappeneau.

301 Catherine Deneuve (1943–) francia színésznő.

302 *Film. Magyar Szó*, 1966. december 29. 23. évf. 356. sz. 7.

303 Michel Deville (1931–) francia filmrendező, forgatókönyvíró.

304 *Martin Soldat*, 1966, francia vígjáték, rendezte Michel Deville.

305 Robert Hirsch (1925–2017) francia színész.

306 A hét filmjei. *Népszava*, 1967. szeptember 14. 95. évf. 217. sz. 2.

307 *Le septième juré*, 1962, francia dráma, krimi, rendezte Georges Lautner.

308 Georges Lautner (1926–2013) francia filmrendező, forgatókönyvíró.

309 Heti Filmkrónika. *Esti Hírlap*, 1963. augusztus 22. 8. évf. 196. sz. 2.

310 Costa-Gavras (1933–) görög származású francia filmrendező, forgatókönyvíró, producer.

311 *Compartiment tueurs*, 1965, francia filmdráma, rendezte Costa-Gavras.

312 Simone Signoret (1921–1985) Oscar-díjas francia színésznő.

313 Yves Montand (1921–1991) francia filmszínész, sanzonénekes.

314 Filmekről röviden. *Film Színház Muzsika*, 1966. november 18. 10. évf. 46. sz. 9.

forgatott *Játék a gyilkossággal*³¹⁵ Alain Jessua³¹⁶ rendező gyilkos homorú filmje. „*Ez a film a gondolkodás, a logika, a következtetés groteszk, izgalmas játéka...*”³¹⁷

Dokumentum- és természetfilmek

A magyar mozik történelmi témájú dokumentumfilmeket is bemutattak. Az 1963-ban készült *Rövid emlékezet*³¹⁸ a második világháborús Franciaországot mutatja be. „*Az alkotók az eredeti dokumentumok mellett rekonstruált jeleneteket, utólag megrendezett képsorokat is alkalmaznak, játékműrészleteket, montázsokat iktatnak be.*”³¹⁹ Szintén 1963-ban készült a *Meghalni Madridban*³²⁰ című alkotás, amely a spanyol polgárháború mentője. „*Nem egyszerűen dokumentum hát ez a film; történelmi lecke, memento, minden kockája szenvedélyt kelt és gondolatot ébreszt – olyan, mint egy történelmi passiójáték.*”³²¹

Kivételes francia alkotás François Reichenbach³²² riportfilmje, az *Amerika egy francia szemével*,³²³ amely Cannes-ban nagydíjat nyert. „*A felszín habzásával nyűgöz le minket, mélyebbre alig hatol. Csak a jelenségek érdeklik... Az igazság legkevésbé. [...] Sok mindenről hallgat ez a film: a fájldözésről, fegyverkezési hajszáról, munkanélküliségről.*”³²⁴ *A tiltott vulkán*³²⁵ című megejtően szép alkotást Haroun Tazieff³²⁶ készítette, aki nem hivatásos rendező, hanem a világ egyik legismertebb vulkanológusa. „*Sohasem látott és sehol másutt nem látható természeti jelenség tanúi lehetünk, és akit ez nem hagy közömbösen, szórakozva tanulhat.*”³²⁷ Ismeretterjesztés szempontjából az *Oroszlánvadászat nyíllal*³²⁸ különleges helyet

³¹⁵ *Jeu de massacre*, 1967, francia komédia, rendezte Alain Jessua.

³¹⁶ Alain Jessua (1932–2017) francia filmrendező, forgatókönyvíró.

³¹⁷ A hét filmjei. *Magyar Nemzet*, 1968. 24. évf. 2. sz. 4.

³¹⁸ *La mémoire courte*, 1963, francia dokumentumfilm, rendezte Henri Torrent.

³¹⁹ A hét filmjei. *Népszava*, 1966. december 29. 94. évf. 306. sz. 2.

³²⁰ *Mourir à Madrid*, 1963, francia dokumentumfilm, rendezte Frédéric Rossif.

³²¹ Illés Jenő (1964): Művészi francia dokumentumfilm – *Meghalni Madridban*. *Film Színház Muzsika*, április 24. 8. évf. 17. sz. 8.

³²² François Reichenbach (1921–1993) svájci származású francia filmrendező, forgatókönyvíró, producer, operatőr.

³²³ *L'Amérique insolite*, 1958, francia dokumentumfilm, rendezte François Reichenbach.

³²⁴ Sas György (1961): Filmkrónika. *Film Színház Muzsika*, szeptember 1. 5. évf. 35. sz. 10–11.

³²⁵ *Le volcan interdit*, 1966, francia dokumentumfilm, rendezte Haroun Tazieff.

³²⁶ Haroun Tazieff (1914–1998) orosz–lengyel származású geológus, vulkanológus

³²⁷ Jegyzet filmkekről. *Hajdú-Bihari Napló*, 1967. április 23. 24. évf. 95. sz. 5.

³²⁸ *La Chasse au lion à l'arc*, 1966, francia dokumentumfilm, rendezte Jean Rouch.

foglal el Jean Rouch³²⁹ művei között. „*Öt évet töltött Nigéria és Mali szavannáin Jean Rouch, aki egy személyben írója, rendezője és operatőre e kitűnő természetfilmnek. Legfőbb erénye nem is az oroszlánvadászat ábrázolása, hanem az a megragadó kép, melyet a Gao-Gaok-ról, a bennszülött vadászokról, az utolsó nagy varázslókról nyújt. Ez több mint néprajzi dokumentum. Költészet!*”³³⁰

Konklúzió

A hazai filmforgalmazást reprezentálja: mi kerülhetett hétről hétre a nézők elé. Külföldi filmek esetében a döntő szót a filmátvételi bizottságok mondták ki. A választás felelőssége nagy volt, hiszen ezek a döntések alapozták meg a következő időszak műsorpolitikáját. Külföldi filmekkel szemben következetesen használták azt az elvet, hogy a békés együttélés sohasem jelentheti az ellentétes ideológiák megbékélését.³³¹ Mivel a filmek a nevelés egyik fontos eszközei is voltak, ideológiai szempontból megszürték a filmeket, és csak azokat mutatták be, amelyeknek esztétikai kidolgozása, emberi-eszmei tartalma, mondanivalója összhangban volt a rendszerrel, illetve anyagi okok miatt nem mindig a nivós alkotásokat vették meg. Így a nagy múlttal rendelkező francia filmgyártásnak csak az egyik arcát ismerhettük meg.

A nézőket különösen három tényező vonzotta a moziba: a film tárgya, a film főszereplői és a filmről szóló kritikák. Ezen a ponton feltehetnénk a kérdést, hogy befolyásolhatja-e a kritika a közönséget, alakíthatja-e ízlését?

A filmkritika a legnépszerűbb publicisztikai műfajok közé tartozik, olvassák, figyelnek rá, vitatkoznak vele, következőképpen alkalmas arra, hogy a progresszív eszmék és művészi törekvések szószólója, az ízlésnevelés fontos pillére legyen. Az-e valójában? Nem felelhetünk határozottan igennel. Az a tévhit már múlté, hogy a negatív kritika általában aranyat ér a forgalmazók számára, mert becsalogatja a nézőket a moziba, az elismerő szavak ugyanakkor fenntartást, idegenkedést váltanak ki a közönségből. Sem a napilaprecenziók, sem a folyóiratokban napvilágot látó tanulmányok nem képesek elég hatékonyan befolyásolni a közvéleményt, sikerre vinni vagy megbuktatni bizonyos alkotásokat. A napilap- vagy hetilap-kritikának tájékoztató jellegűnek és természetesen szakszerűnek kell lennie. Egy-egy mű túlságosan megosztja a hivatásos bírálókat, és nyomtatásban is a legkülönbözőbb vélemények fogalmazódnak meg. Ki-

³²⁹ Jean Rouch (1917–2004) francia etnográfus, filmrendező.

³³⁰ Kulturális tükör. *Tükör*, 1967. augusztus 29. 4. évf. 35. sz. 18.

³³¹ Füleki József (1972): *Mozik és népművelők. Népművelés*, 19. évf. 12. sz. 33.

nek higgyen az olvasó? Nincs abban semmi rendkívüli, ha a kritikusok – felkészültségük, ízlésük stb. miatt – nem azonos módon közelítenek a mozarabhoz. A kritika legyen műalkotás, világnézetünk, korunk, fel-fogásunk pontos tükré, hogy az alkotó és a befogadó egyaránt tanuljon belőle.³³² A kritikusoknak ismerniük kell a közízlést, de a véleményük megalkotásakor nem a közízlésből kell kiindulniuk. A kritikusok dolga az, hogy a filmalkotásokat szakértelmük révén szembesítsék az esztétika normáival, a történelmi-társadalmi tapasztalatokkal, a társadalom életével. Vagyis minél sokoldalúbb, megalapozottabb tájékoztatást adjanak az olvasóknak. Nem a közízlés kifejezése a kritika feladata, hanem a közízlés tudományosan megalapozott befolyásolása. A közízlés nem örök, állandóan változik, a kritikának is a fejlődést kell szolgálnia.³³³

A fenti kritikákat elolvasva megállapítható, hogy a filmkritikusok sokféleképpen tekintettek a filmekre. A legszembetűnőbb a vélemények sokfélesége, olykor szellemessége vagy éppen egyhangúsága. Közös bennük a leíró-interpretatív jelleg, vagyis ahogy gondolkodnak a filmekről: elmarasztalnak vagy dicsérnek. A kritikusok főleg a filmek mondanivalóját, a rendezők munkáját, a színészek alakítását elemezték.

A filmes összeállításból is látszik, hogy a realista filmek mondanivalójának élethű ábrázolása és az újhullám újszerűsége elismerést váltott ki a kritikusok körében. Kimagaslóan és egybehangzóan jó bírálatokban részesült alkotások esetében olyan megfogalmazásokat írtak, mint például költemény ez a film (*Párizsi háztetők alatt*), az emberábrázolás csodája (*Állat az emberben*), a művészet tömény kivonata (*Szerelmek városa*), művészi megoldások finomsága (*A test ördöge*), az érzelmi gazdagság ereje (*Tiltott játékok*), remekmű, egyszerű és hiteles (*Négyszáz csapás*), a fiatalság és a függetlenség himnusza (*Kifulladásig*), a költészet eleganciája (*Egy férfi és egy nő*).

Elmarasztaló sajtóhangok hallatszottak az ötvenes–hatvanas évek számos filmjéről. Nem éppen kíméletes jelzőkkel illettek több vígjátékot: kongott az ürességtől (*Alvajáró Bonifác*); szétesett történet, nem elég humoros (*Az ötlábú birka*); filmnek rossz, lapos, felszínes (*Ali baba*); ötletekben szegény (*Megmérgez a családom*); nem nagy igényű, tele sablonnal (*Hogyan lettem vezérigazgató*); blődli, szárnyaszegett alkotás (*Szárnyas Fifi*); nincs mondanivalója, csacskaság (*Szólítson ügyvédnek*); igénytelen történet (*Oszkár*).

Filmdrámák is kaptak negatív kritikákkal negatív reklámot: ködös körvonalú produkció, az egész mű zavaros (*A kuruzsló*); nagyon vontatott, unalmas (*Jelentéktelen emberek*); érdektelen, erőszakolt fordulatok (*A hívóadás kockázata*).

³³² Veress József (1973): Gondolatok a filmkritikáról. *Hajdú-Bihari Napló*, 30. évf. 58. sz. 5.

³³³ Zay László (1968): Mit akar a kritikus? *Magyar Nemzet*, 24. évf. 128. sz. 12.

Kemény bírálatok háborús drámákat is megtaláltak: egyvonalú cselekmény, mesterkéltnél (*Egy halálraítélt megszökött*), közepes alkotás, unalmas (*A macska kinyújtja karmait*); közönyös epizód-sorozat, semmi új nincs benne (*Hosszú az út Gibraltárig*).

Kétségtelen, hogy a kevésbé jól sikerült filmek kategóriáján belül is vannak jobbak, amelyekre a kritikusok is felhívták a figyelmet: a film nagy és művészi, de lehetetlenség és értelmetlenség is van benne bőven (*Külvárosi szálloda*); mulatságos, de igénytelen, a film erőssége a főszereplője (*Taxi úr*); szellemes, szórakoztató, de logikailag meg-megbotlik (*Babette háborúba megy*); a film semmitmondó, de azt is szórakoztatóan mondja (*A hazug lány*).

Elgondolkodtató bizonyos alkotások kritikai visszhangja, mert olykor a kritikusok véleménye is eltért egymástól. Nem azonos magasságra tettek a mércét bizonyos filmek előtt, így fordulhatott elő, hogy egyes lapok dicsértek egy filmet, más lapok elmarasztaltak. Elsősorban irodalmi művek feldolgozásait kísérték egymásnak ellentmondó kritikák. Az *Éjjeli menedékhely* című film kapcsán egyik megállapítás, hogy a gorkiji hangulat erősen átalakult. Egy másik kritika szerint Gorkij világhírű regényének pompás filmváltozata, minden ízében tökéletes. A *Bűn és bűnhődés* esetében a film rendezője merészen nyúlt a világirodalom egyik legnagyobb remekéhez, ferdítéseivel, pontatlanságaival túlszárnyalta az amerikaiakat. Egy másik fogadtatás méltatta: a film minden kockájával Dosztojevszkij szellemét idézi. *Az apáca* az eredetihez képest többé-kevésbé hű, de nem remekmű. Vagy épp ellenkezőleg: a leghívebben szolgálja a diderot-i mondanivalót, nem megfilmesített regény, hanem önálló mű, Diderot szellemében.

A kritikák szakszerűsége mást jelent egy napilapban és mást egy filmes szaklapban. A legigényesebben megírt kritikák a filmes szaklapokra volt jellemző, közöttük is elsősorban a *Filmkultúra*, a *Filmvilág* és a *Film Színház Muzsika* kritikái. A napilapok is több szempontú elemzéssel szolgáltak, például az *Esti Hírlap*, a *Népszabadság* és a *Magyar Nemzet*. A hetilapok törekedtek a legkevésbé a filmek komplex megítélésére, de kivétel például a *Tükör*.

René Clair mondta, hogy „a film az, amit nem lehet elmesélni”. Igen, a filmet látni-átélni kell, mert sokszor a környezet- és jellemrajz a fontos, a cselekmény kevésbé. A képek világa áthatja életünket, és el lehet marasztalni vagy dicsérni a filmeket, a tény nem tagadhatjuk: a filmeknek személyiséget formáló hatása van.³³⁴ A film képei ugyanis identifikálásra, a filmben látottakkal való azonosulásra vagy az éppen attól való elhatárolódásra készítenek.³³⁵

³³⁴ Lukács Antal (1973): *Filmesztétikai vázlatok*. Magvető Kiadó, Budapest. 9.

³³⁵ Szepes Lajos (1970): A film alkalmazása a neveléstudomány oktatásában. *Felsőoktatási*

Amint a fenti összeállításból is látható, Franciaország filmművészetét főleg vígjátékok, drámák, irodalmi adaptációk és bűnügyi filmek képviselték. Közöttük díjazott filmek vagy éppen közepes színvonalú alkotások. A lassan 60-90 évvé öregedő filmek is nézhetőek, érthetőek, sőt nagyszerű élményeket is tudnak nyújtani, akár kultúrtörténeti értékű gyűjteménnyé válni. A filmek értékét éppen az emeli, hogy hiába több évtizedes alkotások, még mindig tanítanak valamire, még mindig mondanak valamit. A sajátos stílusú lírai realizmus alkotásai vagy az újhullám remekművei – valamennyi a francia valóság egy-egy darabja, reálisan és művészien ábrázolják korukat, társadalmukat. Mélységes optimizmus, életigenlés jellemzi ezeket a filmeket. Viszont voltak olyan filmek is, amelyek csalódást okoztak, de még azok is sugároznak magukból valamit, ami a francia filmekre oly nagyon jellemző.

Ma is készítenek filmeket, de a fiatalok körében már nemigen találunk igazi mozirajongókat, olyanokat, akik nemcsak szeretik a filmet, de értenek is hozzá, megvan a kellő ízlésük, és él bennük a vágy, hogy lássák vagy újra megnézzék a múlt minél több nagy alkotását. Az igazi mozirajongó azt vallja, hogy egy film egyedülálló, mágikus élmény, megismételhetetlen, így a *Kifulladásig* hollywoodi felújítása közelébe se ér az eredetinek. Az abszolút iparszerűvé vált filmgyártás korában már nincs helye a mozirajongónak, hiszen neki szükségképpen az a hitvallása, hogy a film mindenekeelőtt poétikus alkotás.³³⁶

Szemle, 19. évf. 1. sz. 56.

³³⁶ Susan Sontag (1997–1998): Volt egyszer egy mozi. *Magyar Lettre Internationale*, tél, 27. sz. 50–51.